

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Karolina Repar

**Humanitarne intervencije – izgradnja koncepta
humanitarnega imperializma**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Karolina Repar

Mentor: izr. prof. dr. Žiga Vodovnik

**Humanitarne intervencije – izgradnja koncepta
humanitarnega imperializma**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

Hvala staršem za ljubezen in vzgojo!

Hvala mentorju, ker nas je v času študija naučil razmišljati malo drugače in hvala za nasvete pri pisanju diplomskega dela!

Hvala Andražu za pomoč in neskončne ideološke debate ter hvala Ajdi, ker je pridno spala!

Humanitarne intervencije – izgradnja koncepta humanitarnega imperializma

Zaradi novih revolucij, konfliktov in vojn, ki se pojavljajo v svetu, ostaja vprašanje posredovanja mednarodne skupnosti in s tem vprašanje humanitarnih intervencij aktualna tema številnih člankov, razprav in dokumentov. Kljub temu da poskušajo biti številni v svoji artikulaciji bolj konkretni, pa zaradi pomanjkanja konsenza med ključnimi akterji v konkretnih primerih velikokrat ne pride do konkretnih akcij, ki bi preprečile hude kršitve človekovih pravic. V diplomskem delu ugotavljam, zakaj je koncept humanitarnih intervencij kljub svojemu altruističnemu bistvu lahko problematičen. Pri tem se ne osredotočam zgolj na odnos med človekovimi pravicami in suverenostjo ter legalnostjo in legitimnostjo humanitarnih intervencij, ampak postavim koncept humanitarnih intervencij v širši kontekst, pri čemer je ključno raziskovalno vprašanje, ali vodi ta v izgradnjo koncepta humanitarnega imperializma. Namen diplomskega dela je pokazati na kompleksnost vprašanja humanitarnih intervencij, pri čemer številni zanemarjajo vpliv odnosa, ki ga je do tretjega sveta zgradil Zahod v času kolonializma in ga v delno preoblikovani obliki z globalizacijo ter širjenjem zahodnih vrednot po svetu ohranja še danes.

Ključne besede: humanitarna intervencija, humanitarni imperializem, človekove pravice, suverenost, neoliberalizem.

Humanitarian interventions – Building a concept of humanitarian imperialism

Humanitarian interventions and the response of the international community remain a topic of many articles, discussions and documents due to fact that new revolutions, conflicts and wars are constantly emerging in the world. Despite many trying to articulate their ideas in strong terms, a lack of consensus between the key stakeholders in the actual cases often leads to grave human right violations. This thesis tries to demonstrate that humanitarian interventions are extremely questionable despite being, in essence, altruistic. It focuses not only on the relationship between human rights, sovereignty, legality and legitimacy of humanitarian interventions, but also tries to place humanitarian interventions in a wider context with the key issue being whether humanitarian interventions lead to humanitarian imperialism. The purpose of this thesis is to demonstrate the complexity of humanitarian interventions while pointing out what many forget – the influence of the relationship that the Western world established towards third world countries during the age of colonialism and which is, albeit in a modified form, still maintained today due to the globalization and promotion of Western values around the world.

Keywords: humanitarian intervention, humanitarian imperialism, human rights, sovereignty, neoliberalism.

KAZALO

1	UVOD	6
1.1	IZHODIŠČA	7
1.2	METODOLOGIJA IN STRUKTURA.....	8
2	MOČ IN IDEOLOGIJA	9
3	TRETJI SVET IN ZAHOD.....	11
3.1	NASTAVLJANJE IN PODPIRANJE DIKTATORJEV.....	11
3.2	UČINEK BARIKAD.....	13
3.3	RAZVOJ IN PRIHODNOST TRETJEGA SVETA.....	16
4	IZVOZ DEMOKRACIJE.....	19
4.1	MOTIVI ZA SPODBUJANJE DEMOKRACIJE	19
4.2	DEMONIZACIJA NASPROTNIKOV	21
4.3	NESPOŠTOVANJE MEDNARODNEGA PRAVA IN ČLOVEKOVIH PRAVIC.....	23
4.4	UČINKOVITOST IZVOZA DEMOKRACIJE	24
5	HUMANITARNE INTERVENCIJE	26
5.1	SUVERENOST IN USTANOVNA LISTINA ZN	26
5.2	ČLOVEKOVE PRAVICE IN USTANOVNA LISTINA ZN.....	28
5.3	SUVERENOST VS. ČLOVEKOVE PRAVICE.....	29
5.4	UPRAVIČENOST HUMANITARNIH INTERVENCIJ.....	32
6	(NE)UČINKOVITOST ZN.....	36
6.1	GLASOVANJE V VARNOSTNEM SVETU.....	36
6.2	SELEKTIVNOST ODZIVA – MARGINALIZACIJA AFRIKE	37
	Tabela 6.1: Primerjava štirih konfliktov.....	38
6.3	ZMANJŠEVANJE VLOGE ZN IN SAMOVOLJA ZDA V PRIMERU JUGOSLAVIJE...	41
6.4	ALTERNATIVE	46
7	MOBILIZACIJSKA VLOGA MEDIJEV	48
7.1	KONFORMIZEM MEDIJEV	48
7.2	CNN UČINEK	50
7.3	NEOBJEKTIVNO POROČANJE V PRIMERU JUGOSLAVIJE	51
8	HUMANITARNI IMPERIALIZEM.....	54
9	SKLEP.....	57
10	LITERATURA.....	65

1 UVOD

Zaradi novih revolucij, konfliktov in vojn, ki se pojavljajo v svetu, ostaja vprašanje posredovanja mednarodne skupnosti in s tem vprašanje humanitarnih intervencij aktualna tema številnih člankov, razprav in dokumentov. Kljub temu da poskušajo biti številni v svoji artikulaciji bolj konkretni, pa zaradi pomanjkanja konsenza med ključnimi akterji v konkretnih primerih velikokrat ne pride do konkretnih akcij, ki bi preprečile hude kršitve človekovih pravic. Čeprav so države ob pasivnem spremljanju humanitarnih katastrof deležne številnih kritik, tako s strani zagovornikov humanitarnih intervencij kot s strani javnosti, pa gre v resnici za vprašanje, ki je bolj kompleksno, kot je videti na prvi pogled. Že samo pomanjkanje konsenza med ključnimi svetovnimi velesilami kaže na to, da vprašanje humanitarnih intervencij ni črno-belo in da imajo nekatere države kljub deklarativnemu zagovarjanju človekovih pravic o posredovanju pomisleke, ki so posledica številnih interesov.

Zagovorniki in nasprotniki humanitarnih intervencij v svojih argumentacijah največkrat ob bok postavljajo pomen človekovih pravic in suverenosti ter se na podlagi mednarodnega prava in preteklih primerov sprašujejo o legalnosti in legitimnosti tovrstnih posredovanj. Kljub številnim nasprotovanjem je mednarodna skupnost v svoji retoriki enotna, da se primer Ruande ne sme ponoviti, diskurz o pomenu človekovih pravic pa je privedel celo do prepričanja številnih, da je posredovanje mednarodne skupnosti v humanitarnih katastrofah ne le pravica ampak celo dolžnost. Ob tem se kot primer dobre prakse velikokrat izpostavlja posredovanje zveze NATO v Jugoslaviji, kar pa je na eni strani problematično, ker je posredovanje potekalo brez odobritve Varnostnega sveta, številni pa opozarjajo tudi na trpljenje civilnega prebivalstva, ki ga je povzročilo bombardiranje. In prav odsotnost odobritve posredovanja s strani Varnostnega sveta je pod vprašanje postavilo vlogo Združenih narodov, ki so jim številni že tako očitali selektivnost odzivov in neučinkovitost pri preprečevanju humanitarnih katastrof. Žal se velikokrat zdi, da so Združeni narodi le še orodje s pomočjo katerega stalne članice uveljavljajo in upravičujejo svoje interese, v primeru odsotnosti konsenza v Varnostnem svetu pa si za dosego svojih ciljev poiščejo drugačno pot.

Kljub deklarativnemu zagovarjanju človekovih pravic ostajajo v realnem svetu humanitarne katastrofe, na katere mednarodna skupnost in javnost ob aktualnih dnevnopolitičnih temah rada pozabi, dan za dnem pa se v novih spopadih dogajajo nove kršitve človekovih pravic, ki jim žal ni videti konca in za njih na obzorju ni videti politične rešitve, ki bi preprečila nadaljnje trpljenje civilnega prebivalstva. Pri tem imajo množični mediji pomembno vlogo, saj na eni strani opozarjajo na hude kršitve človekovih pravic, na drugi strani pa so lahko ključno orodje za upravičevanje (ne)posredovanja s strani svetovnih velesil.

1.1 IZHODIŠČA

Zaradi velikega razkola med retoriko in prakso se nam samo po sebi zastavlja vprašanje, zakaj je koncept humanitarnih intervencij kljub svojemu altruističnemu bistvu lahko problematičen. Ker se številna diplomska dela osredotočajo predvsem na odnos med človekovimi pravicami in suverenostjo ter legalnostjo in legitimnostjo humanitarnih intervencij, bomo v diplomskem delu na vprašanje humanitarnih intervencij pogledali iz drugačne perspektive. Postavili ga bomo v širši kontekst, pri čemer bo ključno raziskovalno vprašanje, ali vodi koncept humanitarnih intervencij v izgradnjo koncepta humanitarnega imperializma. Namen diplomskega dela je pokazati na kompleksnost vprašanja humanitarnih intervencij, pri čemer številni zanemarjajo vpliv odnosa, ki ga je do tretjega sveta zgradil Zahod v času kolonializma in ga v delno preoblikovani obliki z globalizacijo ter širjenjem zahodnih vrednot po svetu ohranja še danes.

Zastavila sem si dve tezi:

1. Koncept humanitarnih intervencij je močno prepleten z odnosom Zahoda¹ do tretjega sveta².

¹ Med države zahodnega sveta uvrščam razvite kapitalistične države, med katere sodijo ZDA, države EU, Kanada ...

² Med države tretjega sveta uvrščam številne države Afrike, Azije in Latinske Amerike, ki so bile v preteklosti kolonije razvitega sveta in so danes izvzete iz hegemonске strukture moči vladajočih držav. V nadaljevanju uporabljam tudi izraza države v razvoju in subalterne države. Omenjene izraze uporabim zaradi lažjega razumevanja, vendar je pri tem potrebno opozoriti, da je koncept »tretji svet« v osnovi problematičen, kontroverzen in zavajajoč, saj umetno in nerealistično ločuje različne dele sveta, države, ki so zajete vanj pa poenostavljeno in posplošeno kategorizira kot revne, odvisne od tuje pomoči in manjvredne.

2. Diskurz človekovih pravic je velikokrat zlorabljen z namenom upravičevanja uporabe sile v drugih državah.

1.2 METODOLOGIJA IN STRUKTURA

Pri raziskovanju zastavljenih tez bom uporabila analizo primarnih in sekundarnih virov. Z analizo uradnih dokumentov in poročil bom raziskovala predvsem pravni vidik, ki določa pomen suverenosti, človekovih pravic in uporabe sile. Z analitično deskriptivno metodo bom opisala družbene pojave, povezane z odnosom Zahod – tretji svet, s kavzalno metodo pa bom ugotavljala vzročno-posledično povezanost med pojavi. Z analizo diskurza bom prek sekundarnih virov analizirala odzive mednarodne skupnosti na konkretne humanitarne katastrofe in z njimi povezano medijsko poročanje ter posledično mobilizacijsko vlogo množičnih medijev. Z analizo zgodovinskih dogodkov bom raziskovala razkol med konstruktom realnosti in realnostjo samo. Z analitično interpretativno metodo pa bom na podlagi zbranih virov primerjala in ovrednotila njihovo vsebino.

Zaradi kompleksnosti vprašanja humanitarnih intervencij bo diplomsko delo sestavljeno iz sedmih poglavij. Najprej se bom dotaknila vprašanja moči in ideologije, nato pa bom opredelila odnos, ki ga je Zahod v času kolonializma oblikoval do tretjega sveta in ga v delno spremenjeni obliki prek številnih mehanizmov ohranja vse do danes. Ta tema se v tretjem poglavju nadaljuje z vprašanjem izvoza demokracije. Sledi poglavje o humanitarnih intervencijah, kjer bom postavila suverenost in človekove pravice v pravni okvir, nato pa bom predstavila ključne argumente zagovornikov in nasprotnikov humanitarnih intervencij. V petem poglavju bom pri vprašanju učinkovitosti Združenih narodov opredelila ključne težave s katerimi se mednarodna organizacija srečuje, nato pa bom raziskala še mobilizacijsko vlogo medijev. Diplomsko delo zaključim s poglavjem o humanitarnem imperializmu in sklepom.

2 MOČ IN IDEOLOGIJA

V hierarhični ureditvi, ki prepreda številna področja našega življenja, se vedno srečujemo z vprašanjem moči, ki jo ima nekdo nad kom. Hierarhija je prisotna tudi v mednarodnem sistemu držav; države, ki so na vrhu, pa jo s pridom ohranjajo. Čeprav naj bi bila ena od posledic globalizacije nastanek globalne vasi, pa o enakovredni porazdelitvi moči med državami nikakor ne moremo govoriti. Tako je po Ayoobovem mnenju (Ayoob 2010, 130) ekonomska in vojaška moč skoncentrirana v majhnem številu držav, ki imajo nadzor nad mednarodno varnostjo in ekonomsko agendo, večina drugih držav pa spada v kategorijo subalternih držav, ki so v svojem bistvu šibke, ranljive in tako odprte za zunanje vdore. Tudi Rief trdi, da je mednarodna skupnost mit, saj v resnici za večino pomembnih zadev konsenz ne obstaja in tudi o skupnih vrednotah v svetu je težko govoriti. Po njegovem mnenju mednarodne institucije in pogodbe nikakor niso izraz skupnosti temveč izraz moči. »Lahko govorimo o globalni vasi, vendar ali dejstvo, da je postal povprečen Afričan v preteklih desetih letih še revnejši, res skrbi povprečnega Zahodnoevropejca ali Severnoameričana, ki je v istem času postal še bogatejši?« (Rief 2002, 17) Ob številnih genocidih pa se sprašuje, ali analiziramo, kaj se dogaja v revnem svetu, ali v resnici sklepamo na podlagi tega, kar te norme prinašajo bogatemu svetu.

Da lahko nekdo ohranja moč nad kom, nujno potrebuje ideologijo, s katero upraviči svoja dejanja, to pa je najlažje, če je moč predstavljena kot altruistično dejanje. »Kadar A izvaja moč nad B, to počne v B-jevo korist« (Bricmont 2006, 29). Ideologijo altruizma lahko s strani Zahoda najdemo že v času kolonializma, ko je ta ob izkoriščanju naravnih virov svojih kolonij uporabljal retoriko spreminjanja barbarskih ljudstev v civilizirano prebivalstvo in je to počel v dobro ljudstev tretjega sveta. Še danes Zahod težko prizna svojo odvisnost od tretjega sveta, svoje vmešavanje pa raje predstavlja kot reševanje tretjega sveta iz revščine – torej gre zopet za altruistično dejanje. Ob tem pa je ves čas prisoten etnocentrizem, s katerim so metropole gledale na »divjake« iz svojih kolonij, podoben pogled pa se je ohranil vse do danes. Zahod je tako na podlagi svojega dojemanja oblikoval vrednostni sistem, ki ga danes

izvaža po svetu in ker to počne v globalno korist, je vprašanje, ali je to prav ali ne, povsem odveč.

Čeprav univerzalni altruizem zbuja skepticizem in čeprav naj bi veljalo, da govorijo dejanja glasneje od besed, pa se v javnem življenju velikokrat zgodi, da besede prevladajo nad dejanji. Pri tem ima ključno vlogo prav ideologija, ki v demokratičnih družbah predstavlja temeljno obliko družbenega nadzora. Če v totalitarnih državah ljudje večkrat dvomijo v resničnost izjav, pa daje svoboda govora v demokratičnih državah ljudem občutek, da bi neresnice prej ali slej prišle na plan in da lahko mehanizme nadzora in manipuliranje razmišljanja ljudi najdemo povsod, le v naši družbi ne. Vladajoče elite tako predvsem prek medijev usmerjajo debate v zeleno razmišljanje, s pomočjo raznih mehanizmov pa poskrbijo, da postanejo drugačna mnenja marginalizirana in neslišana.

Ideologija današnjega časa tako vse bolj postaja diskurz o človekovih pravicah in demokraciji, pri čemer se posredovanja najlažje upravičuje z nujnostjo preprečevanja novih »Hitlerjev«, torej je posredovanje mednarodne skupnosti ne le pravica, temveč celo dolžnost. Če bi se mednarodna skupnost resnično zavzemala za mir in družbeno transformacijo, kot to v svoji retoriki nenehno zagovarja, bi to pomenilo, da bi se morala odpovedati svoji vojaški moči, stalnim »nevarnostim«, razumeti bi morala druge, vključno s »sovražniki«, še posebno, če so njihovi odzivi agresivni ali iracionalni, s tem bi se morala odpovedati etnocentrizmu, razviti pa bi morala alternativen ekonomski sistem. Temu močno nasprotuje koncept humanitarnega imperializma, ki je v ozadju zagovarjanja človekovih pravic med drugim močno prepleten z razvojem vojaške industrije, prisotnostjo »nevarnosti« in »sovražnikov« ter ohranjanjem obstoječega ekonomskega sistema. Vse to omogoča ohranitev odnosa, ki ga je Zahod oblikoval v času kolonializma, s tem pa tudi ohranjanje nadvlade ter vseh prednosti, ki jih ta moč prinaša Zahodu.

3 TRETJI SVET IN ZAHOD

Če se je Evropa težje odpovedala svojim kolonijam, so bile ZDA močne zagovornice dekolonizacije. Neodvisnosti niso zagovarjale iz altruizma do kolonij, temveč so »realno izračunale, da bo razpad drugih bolj formalnih vrst imperija povzročil upad njenih tekmecev, hkrati pa bi povečale svojo moč v reformiranem svetovnem sistemu« (Cox v Kiely 2010, 100). S promoviranjem svobodnega trga so si utrdile pot do naravnih surovin, novih trgov za izvoz, poceni delovne sile in novih možnosti za investicije svojih korporacij. S tem so širile svoj vpliv v državah tretjega sveta, sledile pa so jim tudi ostale zahodne države. Poleg omenjenih zunanjih vplivov je razvoj subalturnih držav zaznamovalo še izvajanje programov za strukturno prilagajanje s strani Bretton-Woods institucij³, ki naj bi države tretjega sveta s privatizacijo, vladno deregulacijo in krčenjem socialne porabe rešili iz dolžniške krize, po mnenju Kleinove pa je bila to le priložnost za »mehčanje« ekonomij. »Vlade sta preveč bremenili hiperinflacija in prezadolženost, da bi mogle reči ne zahtevam, ki so prišle v paketu s tujimi posojili, zato so sprejele »šokterapijo« z obljubo, da jih bo rešila pred še hujšo katastrofo« (Klein 2010, 23). S tem so postale ranljive za plenilsko globalizacijo, ki jo Conlon imenuje »korporativna globalizacija« (Conlon 2004, 78), posledično pa so postale podvržene »socialnemu, strukturnemu in ekonomskemu propadu, dovzetne za mejne spore, oborožene opozicijske skupine, boj za naravne surovine in državljanske vojne« (Conlon 2004, 78). Večina konfliktov se je po drugi svetovni vojni pojavila prav znotraj in med subalturnimi državami, zaradi različnih interesov pa so bile v številnih primerih vanje neposredno ali posredno vključene tudi zahodne velesile. V nadaljevanju se bomo dotaknili le nekaj ključnih vidikov, ki so povezani z odnosom Zahoda in tretjega sveta.

3.1 NASTAVLJANJE IN PODPIRANJE DIKTATORJEV

V času od druge svetovne vojne pa vse do danes se je izkazalo, da je ameriška politika do držav tretjega sveta precej kontradiktorna. Na eni strani je ves čas spodbujala politični in ekonomski razvoj omenjenih držav, istočasno pa je podpirala politične voditelje in frakcije, ki

³ Mednarodni denarni sklad, Svetovna banka in Svetovna trgovinska organizacija.

so nasprotovale komunizmu, vendar so bile avtoritarne in velikokrat niso bile sposobne ali pa niso imele volje spodbujati modernizacije. »Na Bližnjem vzhodu in v Aziji, Latinski Ameriki in Afriki so bile ZDA močno na strani najbolj brutalnih, nevizionarskih, skorumpiranih in nepriljubljenih režimov« (Afoaku 2000, 13). Tako so s številnimi državami tretjega sveta ustvarile odnos pokrovitelj-klient⁴, ki prinaša medsebojno odvisnost, temelji pa na načelih »neenakosti, recipročnosti in bližine« (Afoaku 2000, 15), torej imata državi že v osnovi neenak status, bogastvo in vpliv. Če za ZDA tak odnos pomeni koristno izmenjavo blaga in storitev, kar vključuje možnosti za investiranje, surovine, izvoz, vojaške baze in storitve, ki podpirajo pokroviteljeve regionalne interese, glasove v mednarodnih forumih in druge izraze lojalnosti, pa lahko ta režimu države tretjega sveta prinaša zaščito in ugodnosti, kot so vojaška in obveščevalna zaščita, materialna pomoč ali krizno zavarovanje v primeru, da klientu grozi izguba prihodka, nepričakovani izdatki oziroma je v nevarnosti njegovo preživetje, ter posredovanje v odnosu z zunanjim svetom, vključno s finančnimi in političnimi institucijami ter multinacionalnimi bankami in podjetji. Ker so avtoritarni voditelji navadno dlje časa na svojem položaju, s tem ohranjajo povezanost z vladami, ki se v ZDA menjajo pogosteje. »Washington bi izgubil državo klienta, če bi izgubil voditelja, ki poseblja lojalnost do ZDA« (Afoaku 2000, 16). Tako predstavljajo revolucije v tretjem svetu resno nevarnost modernizaciji in ameriškim interesom, nasprotno pa naj bi stabilnost sama po sebi vodila k napredku. Ker uživa vojska v teh državah ekonomsko in politično moč, se morajo vlade zaradi odsotnosti svobodnih volitev opreti prav na oborožene sile, ki skrbijo za stabilnost. V primeru izvoljenih vlad pa imajo le-te velike težave z nadzorom oboroženih sil, ki imajo zgodovino neupoštevanja civilne avtoritete. Kljub ameriški retoriki, ki po svetu izvaža demokracijo, pa so ZDA glavne dobaviteljice orožja svojim državam klientom in s tem avtoritarnim režimom. V poročilu organizacije Demilitarization for Democracy iz leta 1997 so zapisali, da so »demokratske vlade prejele 18 odstotkov (\$8 milijard), nedemokratske vlade pa 82 odstotkov (\$36 milijard) od skupno \$44 milijard za orožje in urjenje, ki je bilo namenjeno državam v razvoju z odobritvijo ameriške vlade med prvim mandatom Clintonovega predsedovanja« (Afoaku 2000, 32). Tako predstavljajo države tretjega sveta na eni strani pomemben trg za ameriško vojaško industrijo, po drugi strani pa so za ceno ohranjanja notranje stabilnosti odvisne prav od njenega orožja in vojaškega urjenja. Zaradi ohranjanja odnosa pokrovitelj-klient lahko s strani ZDA zaznamo selektivnost odzivov do držav, ki ne izvajajo politične liberalizacije, pri čemer so nekaterim državam naložene

⁴ Patron-client relation.

ekonomske sankcije, nekatere doletijo intervencije, nekatere pa kljub močni opoziciji ohranjajo obstoječi politični sistem.

Z odnosom pokrovitelj-klient so med drugim povezane številne aktivnosti, kot so različna posredovanja, državni udari, podpiranje uporniških skupin in financiranje volitev. Blum poda v knjigi *Rogue State* (Blum 2006, 224–237) seznam držav, v katerih so ZDA od 50. let pa do leta 2004 financirale določene stranke ali kandidate: Filipini (v 50. letih), Italija (1948 do 70. let), Libanon (v 50. letih), Indonezija (1955), Vietnam (1955), Gvajana (1953–64), Japonska (1958 do 70. let), Nepal (1959), Laos (1960), Brazilija (1962), Dominikanska republika (1962), Gvatemala (1963), Bolivija (1966), Čile (1964–70), Portugalska (1974–75), Avstralija (1974–75), Jamajka (1976), Panama (1984, 1989), Nikaragva (1984, 1990), Haiti (1987–1988), Bolgarija (1990–1991), Albanija (1991–1992), Rusija (1996), Mongolija (1996), Bosna (1998), Nikaragva (2001), Bolivija (2002), Slovaška (2002), Salvador (2004), Afganistan (2004).

Kljub dekolonizaciji so nekdanje metropole s številnimi mehanizmi ohranile velik vpliv na politični, ekonomski in socialni razvoj držav tretjega sveta. Ker politična in ekonomska premoč zahodnih držav državam tretjega sveta med drugim onemogoča enakovreden dialog ter izmenjavo blaga in storitev, tem ne preostane drugega, kot da iščejo načine, s katerimi bi se uprle zahodni nadvladi. Eden izmed načinov upora je tudi terorizem.

3.2 UČINEK BARIKAD

Čeprav se politično nasilje dogaja v realnem življenju, pa gre pri terorizmu predvsem za družbeno konstruiran fenomen, na oblikovanje katerega ima politika velik vpliv. Ključno pri tem je pozicioniranje oz. oblikovanje konceptov, percepcij in idej, ki jih povezujemo z določeno osebo ali skupino. Harré pojasnjuje to na primeru Osame Bin Ladna in predsednika Busha, ki sta sebe in svojega sovražnika pozicionirala na podlagi družbeno konstruiranih mentalnih zemljevidov, obdanih s politično nasilnimi dejanji. »Oba politična akterja sta vzajemno opredelila svojo pozicijo kot junaško borbo za svobodo, svojega sovražnika pa kot zlobnega terorista« (Harré v Montiel in Shah 2008, 267). Iz omenjenega primera vidimo, da lahko politično nasilje opredelimo kot terorizem ali borbo za svobodo, na podlagi izbranega

označevanja pa akterji in dejanja dobijo značilnosti, ki jih družba povezuje z enim ali drugim fenomenom. »Oznaka terorist pomeni, da je oseba motivirana z maščevanjem, da ostaja nepripravljena na politična pogajanja, napada naključno izbrane civiliste in je razumljena kot zlobni malopridnež. /.../ Na drugi strani pa se z oznako borec za svobodo povezuje osebo, ki se strastno zavzema za nacionalno osvoboditev, zavoljo te ostaja pripravljena na politična pogajanja, napada zgolj vojaške tarče ter je lahko razumljena kot junak in mučenec« (Harré v Montiel in Shah 2008, 268). Pri navedenih opisih gre torej za mentalne konstrukte, ki ne ustrezajo realnosti, so nam pa s prepoznavanjem dobrega in zla v veliko pomoč pri dojemanju sveta.

Teroristični napad 11. septembra 2001 je bil izjemen dogodek, ki je imel zaradi svoje dimenzije in značilnosti velike politične in družbene posledice. Zaradi vsesplošnega preplaha in nuje po obrazložitvi dogodka so oblasti in mediji prevzeli vodilno vlogo pri oblikovanju družbenega konstrukta tega fenomena in tako pomagali oblikovati percepcijo državljanov najprej o dogodku samem, kasneje pa se je to razvilo v vizijo družbene realnosti, ki je od 11. septembra naprej postala skupna številnim Američanom. »Teorija socialne identitete zagovarja, da posamezniki, ker čutijo, da pripadajo določeni družbeni skupini ali kategoriji, po navadi poudarjajo lastnosti, ki jih ločujejo od drugih skupin, istočasno pa poskušajo ustvariti pozitivno sliko lastne skupine« (Rodriguez-Carballeira in Javaloy 2005, 202). Emocionalno nabit diskurz, ki je bil preplavljen s številnimi oznakami, kot je terorizem, je na eni strani pripomogel k ločevanju od nasilnih in neracionalnih drugih, na drugi strani pa je okrepil ameriško družbeno identiteto. Ta je postala tesno povezana z ideologijo, prek katere se je okrepil patriotizem in predanost državi, strah in žalost pa sta prerasla v jezo in sovraštvo. Črno-bela delitev na »mi« in »oni« je drugim odvzela vse pravice, s čimer je uporaba sile proti sovražniku postala upravičena, s tem pa je vojna proti terorizmu postala nekaj samoumevnega.

Teroristi so tako velikokrat predstavljeni kot »ljudje, ki sovražijo Ameriko in vse, za kar se ta zavzema: demokracijo, svobodo, bogastvo, sekularno vlado« (Blum 2006, 29), države iz katerih izhajajo, pa so označene kot »malopridne države«, ki sponzorirajo terorizem po svetu. Taka retorika omogoča, da se ljudje na Zahodu le redko sprašujejo o pravem vzroku sovraštva, ki ga izkazujejo t.i. teroristi, in največkrat ne vidijo povezave med zahodnim poseganjem v države tretjega sveta in naraščanjem sovraštva proti Zahodu. Kot je leta 2003 za časopis Washington Post dejala Condoleezza Rice, je Bližnji vzhod »regija, kjer brezup

zagotavlja plodna tla za ideologije, ki prepričajo obetavne mlade, da se ne odločijo za univerzitetno izobrazbo, kariero ali družino, temveč se razstrelijo in tako vzamejo s seboj toliko nedolžnih življenj, kot je mogoče« (Washington Post v Blum 2006, 41). Brezup v tretjem svetu je velikokrat prikazan kot posledica ideologij in ne ubijanja civilnega prebivalstva, atentatov, bombardiranja, podpiranja surovih diktatorjev, oboroževanja in urjenja opozicijskih skupin, mučenja za pridobivanje informacij, izčrpavanja naravnih surovin, izkoriščanja poceni delovne sile in vseh ostalih aktivnosti, ki so del zahodne zunanje politike.

Antiamerikanizem, ki je skupen številnim med seboj zelo različnim skupinam, je v veliki meri posledica ignorance in arogance ZDA, ki s svojim posrednim in neposrednim vplivom številnim onemogoča dosego svojih idealov in sanj. Bolechow tako poudarja, da »terorizem ni skrivnostni fenomen, utelešenje zla z namenom uničenja ZDA. Terorizem je bolj metoda za realizacijo političnih ciljev« (Bolechow 2005, 791). Če bi skupinam, ki se borijo proti ameriškim vplivom namesto oznake teroristi nadeli oznako borci za svobodo, bi kljub zahodni percepciji družbene realnosti mogoče lažje razumeli frustracije in občutke ponižanja, ki jih doživljajo številni po svetu. ZDA so v svoji protiteroristični politiki velikokrat nedosledne, saj nekatere ljudi, skupine in države oportunistično povezujejo s terorizmom, na drugi strani pa podtalno podpirajo številne teroristične skupine ter spodbujajo legalne vlade. Študija ameriškega Ministrstva za obrambo iz leta 1997 tako ugotavlja, da kažejo zgodovinski podatki na »močno povezanost med ameriško vpletenostjo v mednarodnih razmerah in naraščanjem terorističnih napadov proti ZDA« (US Department of Defense v Blum 2006, 34).

Z oblikovanjem družbene realnosti po napadih 11. septembra je bil zaznamovan tudi islam, ki je postal v očeh številnih Zahodnjakov poln nasilja in sovraštva do Zahoda. Posledica družbene kategorizacije arabskega sveta je bila depersonalizacija, pri čemer se člane arabske skupnosti ni več dojemalo kot posameznike ampak elemente iste kategorije. Arabska identiteta napadalcev je postala homogena, skupna pa je bila vsem prebivalcem arabskega izvora. K oblikovanju stereotipov je močno pripomoglo tudi manipulativno poročanje medijev. Primer tega je bilo poročanje televizijske hiše CNN o reakcijah na 11. september v arabskem svetu, ko so prikazovali »slike palestinskih otrok, ki so skakali od veselja, slike, ki jih je gledal ves svet in ki so jih prikazovali vedno znova, dokler ni bilo ugotovljeno, da so bile posnete že pred dvema letoma in da se otroci niso veselili dogodkov

11. septembra« (Rodriguez-Carballeira in Javaloy 2005, 209). Kljub ugotovljenim neresnicam pa je sporočilo že doseglo množice in neupravičeno okrepilo oblikovane stereotipe. Oblasti in mediji v svoji retoriki še vedno močno uporabljajo bipolarno razlikovanje, pri čemer se vedno znova sprašujejo o možnih napadih islamistov v prihodnosti in s tem ohranjajo kategoriziranje in strah pred islamom. Čeprav zahodna propaganda kaže na to, da sta nasilje in sveta vojna značilna za islam, pa profesor bližnjevzhodnih študij Eqbal Ahmad poudarja, da je postal mednarodni džihad fenomen šele v sedanjem času in da je bil džihad »brez večjih izjem v 20. stoletju uporabljen v nacionalnem, posvetnim in političnim kontekstu vse do vzpona antisovjetske vojne v Afganistanu« (Covert Action Information Bulletin v Blum 2006, 44). Pri tem pa ne smemo zanemariti dejstva, da so ZDA med okupacijo Afganistana in Iraka oboroževale in urile številne vojaške sile, s čimer so številni pridobili veččine urbanega bojevanja, kot so »avtomobilske bombe, samomorilski napadi, vse vrste improviziranih eksplozivnih naprav, atentati, ugrabitve, uporaba granat na raketni pogon in ostalega orožja« (Blum 2006, 48). Kljub temu ostaja zahodna percepcija družbene realnosti dokaj nespremenjena: ZDA močno obsojajo terorizem in z njim nimajo nikakršne povezave.

Po vsem tem bi se torej morali zavedati, da sovraštvo do Zahoda ni povsem neracionalno vedenje. Tretji svet, ki se je zaradi neposrednega in posrednega vpliva Zahoda znašel v začaranem krogu, iz katerega se bo v obstoječem sistemu težko izkopal, tako išče načine upora proti zahodni hegemoniji. Žal ostaja terorizem eden redkih učinkovitih mehanizmov, preko katerih lahko nemočni izrazijo svoj obup in stisko. Pri označevanju malopridnih držav in njihovem povezovanju s terorizmom gre torej za poenostavljeno sliko realnosti, pri čemer se zanemarija dejstvo, da je zaradi negativnih posledic globalizacije in vojn terorizem v številnih primerih posledica razpadanja držav in obupa njihovih prebivalcev, ki so svoje bistvo življenja v številnih primerih zreducirali zgolj na preživetje.

3.3 RAZVOJ IN PRIHODNOST TRETJEGA SVETA

Svetovna banka v svojih poročilih vedno znova poudarja vzročno povezanost med globalizaciji prijaznimi politikami⁵, gospodarsko rastjo in zmanjševanjem revščine. Številne države, ki so sprejele omenjene politike in liberalizirale svojo ekonomijo, niso imele

⁵ Vključno s programi za strukturno prilagajanje – liberalizacija trga, privatizacija ...

obljubljenih koristi od svetovne ekonomije, saj je obstoječa globalizacija v praksi »po naravi hierarhična; povzroča koncentracijo na enem mestu in marginalizacijo drugje« (Kiely 2005, 905). Kljub temu da so se države tretjega sveta v splošnem razvile, povečale gospodarsko rast, pridobile nove tehnologije in znanja, pa je kapitalistični sistem neenakost, neenakomeren razvoj in revščino v veliki meri le še povečal. Kiely zagovarja, da »širitev kapitalizma ne vodi v postopno širjenje kapitalističnih družbenih odnosov in akumulacijo kapitala po svetu ampak v splošne težnje, ki združujejo specifično manifestacijo kapitalizma znotraj in med nacionalnimi državami« (Kiely 2010, 149). Kot že rečeno, se to kaže v »neenakomerni in neenaki mednarodni delitvi dela, pri čemer se kapital koncentrira na nekaterih lokacijah in marginalizira drugje, ter v dinamičnih, neenakomernih in neenakih učinkih akumulacije kapitala« (Kiely, 2010, 149). S tezo, da je sistem, ki so ga kapitalistične države uvedle v tretjem svetu, le specifična manifestacija kapitalizma, lahko pojasnimo, zakaj se tretji svet ni razvil, kot bi se lahko. In glede na to, da kapitalistične države ta sistem s pridom ohranjajo, lahko domnevamo, da bo tretji svet tudi v prihodnosti težko enakovreden zahodnemu svetu. Če je razvoj Zahoda vedno spremljal protekcionizem, pa prav Zahod s številnimi mehanizmi preprečuje državam v razvoju, da bi razvile svoje protekcionistične politike in s tem zavarovale svojo industrijo. List prikazuje obstoječo situacijo s primerjavo, da »če je nekdo dosegel vrh, je pogosto pametno, da brcne stran lestev, s katero se je povzpel, da bi s tem drugim odvzel sredstvo za plezanje za njim«, (List v Kiely 2010, 188) Kiely pa opominja, da »lestev ne pade sama, vendar jo brcnejo« (Kiely 2010, 190). To pa po njegovem mnenju počnejo prav neoliberalne politike.

Motor obstoječega sistema je peščica, ki ima zaradi finančne moči v svojih rokah posledično tudi politično moč, s katero oblikuje pravila igre tako na nacionalni kot tudi na svetovni ravni. Že Marx in Engels sta leta 1846 zapisala, da »kapitalistična država ni nič drugega kot oblika organizacije, ki jo je buržoazija nujno sprejela za notranje in zunanje namene, kot vzajemno jamstvo za njihovo lastnino in interese« (Marx in Engels v Kiely 2010, 147). Tako je tudi danes država v veliki meri instrument manipulacije dominantnih elit. Ker so te močno povezane s številnimi korporacijami, močni lobiji usmerjajo in oblikujejo politiko in tako poskrbijo za svoje interese. Globalizacija in s tem liberalizacija trga je za številne korporacije pomenila novo priložnost, počasi pa se zdi, da znajo za dosego svojih interesov korporacije izkoristiti že čisto vsako situacijo, vključno z naravno katastrofo, s propadanjem države ali humanitarno intervencijo. Kleinova pravi, da so pred 11. septembrom 2001 vojne in nesreče pomenile priložnost za ozek sektor gospodarstva ter da je bila primarna

gospodarska vloga vojne odpiranje novih trgov, ki so bili prej nedostopni, in doseganje povojnega razcveta v miru. »Zdaj pa je odziv na vojne in katastrofe tako zelo sprivatiziran, da so vojne in katastrofe že same po sebi nov trg; na razcvet ni treba čakati do konca vojne – sredstvo je že cilj« (Klein 2010, 27). Pri tem je številnim korporacijam v veliko pomoč tudi odnos pokrovitelj-klient, ki zaradi vzajemnih koristi vladajočih elit omogoča nadaljnje izčrpavanje. Kljub omejeni gospodarski rasti, ki jo dosežejo države tretjega sveta, pa ta zaradi okoriščanja elit ne zagotavlja, da bodo prišla sredstva do najrevnejših in tako sama po sebi ni zagotovilo za zmanjšanje revščine. Neenakomeren razvoj in revščina sta tako le ena od manifestacij omenjene dinamike moči, pri čemer se v javnosti le redko govori o moralni odgovornosti vladajočih elit, s tem pa je povezano tudi pomanjkanje kolektivne akcije, ki bi prinesla kakršnekoli spremembe.

Čeprav se v javnosti ves čas govori, da Zahod pomaga tretjemu svetu in se s tem ustvarja mišljenje, da je tretji svet odvisen od Zahoda, pa lahko iz do sedaj napisanega vidimo, da je situacija prej obratna. Način življenja, ki ga živi Zahod, je po svetu promoviran kot optimalen, takšen, h kakršnemu naj bi strmele vse države. In če pomislimo, da Zahod porabi večino naravnih surovin, da večino pridobi po nepošteni ceni in ob tem velikokrat uničuje osnovne pogoje za preživetje (pitna voda, degradacija naravnega okolja, poglobljanje revščine ...) se lahko vprašamo, če si Zahod dejansko želi ob sebi razvit svet in če bi bil v prihodnosti res pripravljen pravično deliti pogačo naravnih surovin, ki bi jih z večjim razvojem potreboval tretji svet. Žal si lahko lažje predstavljamo scenarij, v katerem bo Zahod še naprej ohranjal obstoječ sistem, pri čemer bo zaradi boja za naravne surovine, političnega vpliva in ekonomskih koristi še naprej posegal v notranjo politiko držav tretjega sveta.

4 IZVOZ DEMOKRACIJE

Vsaka država ima pravico, da svobodno izbere in razvija svoj politični, socialni in ekonomski sistem. Če v mednarodnem sistemu držav ne bi vladala hierarhija, bi bil tak razvoj možen, tako pa je Zahod razvil številne norme, ki jih danes izvaža po vsem svetu. Širitev demokracije naj bi Zahodu prinesla koristi, kot so varnost, trgovina in investicije, uresničila pa naj bi tudi kolektivne interese, kot so mednarodni mir in koristi vzajemnega sodelovanja. Pri demokratizaciji gre torej za kompleksen proces, ki prinaša politične spremembe, vendar je dolgotrajen, kar pomeni, da hitrih uspehov in nagrad ni moč pričakovati, stroški pa se na drugi strani pojavijo zelo hitro. Tudi sama uspešnost demokratizacije je odvisna od številnih dejavnikov, zato njene uspešnosti ni moč v naprej napovedovati. Po mnenju Wolffa in Wurmve je ključni problem pri tem, da je »spodbujanje demokracije, tudi če se izogne uporabi sile, že po definiciji odprta intervencija v politični režim druge države« (Wolff in Wurm 2011, 81) in da že čista demokratična pomoč prinaša ukrepe, ki niso nevtralni in ki poskušajo namenoma oblikovati politični razvoj druge države. Pri tem pa že naletimo na problem kršenja temeljne liberalno demokratične norme, ki je zapisana v prvem stavku tega odstavka.

4.1 MOTIVI ZA SPODBUJANJE DEMOKRACIJE

Ob spodbujanju demokracije se nam takoj zastavi vprašanje, zakaj neka država investira v spremembo režima v drugi državi in na podlagi česa se odloči za podporo demokratizaciji. V teoriji lahko najdemo štiri ključne pristope k analizi zunanjega spodbujanja demokracije. Materialistična teorija razume spodbujanje demokracije kot enega od instrumentov za doseg materialnih nacionalnih interesov, pri čemer se politične odločitve⁶ sprejema na podlagi izračuna ekonomskih stroškov in koristi. Normativna teorija gleda na spodbujanje demokracije kot na nacionalno ali mednarodno normo, ki zajema skupna pričakovanja primerne vedenja in vodi zunanjo politiko. V primeru ZDA gre torej za misijo

⁶ Uporaba diplomatskih sredstev, tuje pomoči, ekonomskih sankcij, vojaške intervencije ali kombinacije različnih instrumentov.

spodbujanja demokracije, s katero širijo tudi svoje vrednote, kot so svoboda in človekove pravice. Za teorijo kulture je spodbujanje demokracije ustavna norma, ki je del kolektivne identitete ali politične kulture določene države. Tudi izbira sredstev je odvisna od politične kulture določene države. Bolj kot se spodbujanje demokracije razume kot liberalno misijo, bolj bodo uporabljeni prisilni instrumenti. Če se demokracijo razume kot nekaj, kar se razvije znotraj družbe, pa bodo za doseg cilja uporabljeni milejši instrumenti. Kritična teorija, ki je utemeljena na neo-gramschijski misli, obravnava spodbujanje demokracije kot pomemben instrument hegemonskega projekta. Robinson zagovarja, da lahko spodbujanje demokracije s strani ZDA razumemo zgolj kot »del širšega procesa izvajanja hegemonije znotraj in med državami v okviru transnacionalizacije« (Robinson v Wolff in Wurm 2011, 86). Po mnenju Robinsona gre torej za spodbujanje »demokracije nizke intenzivnosti«, pri čemer pride do omejenih demokratičnih reform, ki preprečujejo popolno demokratizacijo in tako ohranjajo hegemonsko dominacijo ter s tem obstoječo kapitalistično in družbeno ureditev sveta.

S kritično teorijo lahko tako pojasnimo tudi selektivnost podpore demokratizaciji v določeni državi. Sprememba režima lahko v zavezniški odnos pokrovitelj-klient prinese negotovost, pri čemer se prav splošna javnost izreče proti interesom pokrovitelja, ki postanejo s tem ogroženi. Da bi hegemonška država ohranila obstoječ odnos in s tem dostop do trgov in surovin, se kljub deklarativnem spodbujanju demokracije oportunistično odloči za podporo avtoritarnega režima, ob hudih kršitvah človekovih pravic pa tega javno ne obsoja in ne poziva k sprejetju demokratičnih standardov. Kot motive za trenutno zahodno podporo avtoritarnih režimov na Bližnjem vzhodu McKoy in Miller navajata »odvisnost od nafte, strah pred islamističnim terorizmom in upanje za arabsko-izraelski mir« (McKoy in Miller 2012, 906) Poseganje v politiko druge države in podpiranje avtoritarnih režimov imata tudi številne negativne posledice, kot so oblikovanje in ohranjanje monopola moči voditeljev v drugi državi ali celo destabilizacija države ali celotne regije. Čeprav je lahko demokratizacija vprašljiva, pa predstavlja demokracija na drugi strani zanesljivejšega partnerja, saj imajo sporazumi med demokratičnimi državami večjo verjetnost, da se ohranijo, kljub zamenjavam vlad. Tudi v primeru podpore demokratizaciji pa lahko s strani ZDA v praksi vidimo težnje po nadzoru in vplivu na politiko v fazi demokratične konsolidacije, kar dosegajo prek neposrednega vpliva ali grožnje o umiku.

Wolff in Wurm pri spodbujanju demokracije opozarjata še na en problem, ki je velikokrat prezrt, in sicer da spodbujanje demokracije povzroča tudi kategoriziranje in s tem

mednarodno izključenost. Diskurz izvoza naših liberalnih vrednot v drugo neliberalno državo vodi k oblikovanju družbenih konstruktov in tako zopet pogloblja razlikovanje med »mi« in »oni«. To je Zahodu v pomoč pri oblikovanju ideologije o nujnosti spodbujanja in izvažanja demokracije in z njo povezanih vrednot po svetu, z njo pa v konkretnih situacijah s pomočjo številnih metod lažje upravičujejo poseganje v drugo državo. Ključnega pomena so tako identifikacija in demonizacija nasprotnikov oz. sovražnikov ter označevanje držav kot malopridnih. Bolj kot se spodbujanje demokracije v neki državi razume kot legitimno liberalno misijo, bolj se zdi, da je za doseg cilja dovoljena uporaba intervencionističnih in prisilnih instrumentov. Tako prihaja kljub deklarativnemu zagovarjanju demokratizacije v številnih primerih do nespoštovanja mednarodnega prava in človekovih pravic, predvsem s strani ZDA, kar pa zaradi njihove politične moči in konformizma medijev pogosto ne povzroča večjega pritiska.

4.2 DEMONIZACIJA NASPROTNIKOV

Da bi ZDA ohranile položaj hegemonu, morajo vedno znova iskati sovražnika in sklepati zaveznitva. Identifikacija zunanjega sovražnika pripomore k večjemu notranjemu povezovanju in krepitvi identitete ameriške nacije ter omogoča nadzor prebivalstva, ki se je pod vplivom strahu pripravljeno odreči številnim pravicam in svoboščinam. Identifikaciji nasprotnika sledi še demonizacija, ki že oblikovanemu črno-belemu družbenemu konstruktumu doda še emocionalni naboj.

Čeprav so ideološka nasprotja med ZDA in Sovjetsko zvezo obstajala že prej, so se odnosi med njima v času hladne vojne še dodatno zaostri. Širjenju komunizma po Evropi so se ZDA upirale s številnimi mehanizmi, kot sta Marshallov plan in antikomunistična propaganda. Z ekonomsko pomočjo Evropi so skušale preprečiti simpatiziranje s komunizmom, ki bi ga lahko povzročilo vsesplošno pomanjkanje, s propagando pa so ljudem vlivale strah, ki je prerasel v sovraštvo in celo histerijo. Pri demonizaciji komunizma so bile ZDA najbolj uspešne pri svojem prebivalstvu, prek njih pa so strah širile še v njihove rodne domovine in tako poskušale vplivati na izid številnih volitev po Evropi. Orwell, ki je zagovarjal evropsko obliko demokratičnega socializma, je že v svojem eseju leta 1947 opozoril na ameriško sovražnost: »Če bodo ZDA ostale kapitalistične in posebno, če bodo

potrebovale trg za izvoz, ne bodo gledale na socialistično Evropo s prijaznimi očmi« (Orwell v Gibbs 2009, 19). Zaradi strahu pred totalno vojno ali celo jedrsko vojno do neposrednega spopada med obema blokoma ni prišlo, sta pa med seboj obračunavali preko posrednikov v številnih vojnah tretjega sveta.

Konec hladne vojne in s tem zmaga nad komunizmom je bila tako politična, ideološka, kot tudi kulturna zmaga, ki je Zahodu omogočila širjenje svobodnega kapitalističnega trga in neoliberalne politike. Cilj je bil čim prej privatizirati vzhod in ga odpreti za tuje investicije, nad vsem pa so imele nadzor ZDA in zahodnoevropske velesile. Novim vzhodnim vladam so dale hitro vedeti, da bodo »ekonomska pomoč in odpisi dolgov – prek Mednarodnega denarnega sklada ali drugih institucij – pogojeni s hitrim izvajanjem tržnih reform« (Gowan v Gibbs 2009, 23). Ker po koncu hladne vojne ZDA svojega zavezništva v Evropi niso mogle več graditi na strahu pred komunizmom, so svoje napore preusmerile v zvezo NATO, ki je tako postala ključna struktura za ohranjanje vpliva v Evropi. Slednje je bilo nujno, saj bi lahko razvoj EU pomenil morebitno ekonomsko, politično in vojaško grožnjo za ZDA.

Ob vzpostavljanju in ohranjanju ekonomske in politične hegemonije so morale ZDA ves čas ohranjati zavezništva, s pomočjo katerih so se lahko legitimno bojevale proti novim sovražnikom. Gibbs je mnenja, da so ZDA v 90. letih, torej po hladni vojni, ko je bil sovražnik komunizem, in pred 1. 11. 2001, ko je potencialna grožnja postal terorizem, utemeljitev svoje moči iskale v številnih t.i. humanitarnih intervencijah. »Humanitarne operacije so združile kapitalistične demokracije v veličastno moralno križarsko vojno, ki je bila retorično podobna hladni vojni in ki je pomagala pri premagovanju različnih vprašanj, ki so delila te države in tako okrepila njihovo enotnost« (Gibbs 2009, 43).

Z napadi 11. septembra 2001 so ZDA ponovno našle sovražnika, ki je bil s pomočjo medijske pozornosti na Zahodu hitro sprejet kot najhujše zlo civilizacije. Napadi so bili neracionalni, vojna proti terorizmu pa upravičena in nujna. Sledili so številni govori, v katerih ni manjkalo demonizacije teroristov, ki jih vodi neracionalna sovražnost do Amerike, ki pobijajo nedolžne žrtve in ne priznavajo zahodnih vrednot, kot so svoboda, človekove pravice in demokracija. Pri kreaciji in poosebljanju novega sovražnika so ZDA ustvarile enotno muslimansko identiteto, ji odvzele njene simbole, z označevanjem opozicij z »islamisti« in demoniziranjem njihovih ciljev pa so poskrbele, da lahko zahodne vlade legitimno ignorirajo zakonite zahteve, ki stremijo k spremembam, in tako lažje zavrnejo proteste ljudstva.

Z identifikacijo in demonizacijo sovražnika se torej oblikujejo družbeni koncepti in s tem družbena realnost, v kateri predstavlja sovražnik čisto zlo, hudega kršitelja mednarodnega prava in človekovih pravic ter nasprotnika vrednot zahodnega sveta, s čimer postane nujnost izvoza demokracije povsem legitimna. Na drugi strani pa oblikovanje družbene realnosti omogoča tudi situacijo, v kateri je lahko nekdo kljub hudim kršitvam označen kot »mož demokracije« in je lahko povsem upravičeno deležen podpore zahodnega sveta. Ob tem se v javnosti le redko govori o kršitvah mednarodnega prava in človekovih pravic s strani ZDA ter o moralni odgovornosti v primeru negativnih posledic izvoza demokracije.

4.3 NESPOŠTOVANJE MEDNARODNEGA PRAVA IN ČLOVEKOVIH PRAVIC

Čeprav ZDA spretno prikrivajo kaj se dejansko dogaja v njihovih zaporih doma in po svetu, pa organizacije za človekove pravice vedno znova opozarjajo na številne kršitve človekovih pravic. Gre za mučenje in nehumane načine izpraševanja vojnih ujetnikov v vojaških zaporih in zaporih CIE, s katerimi pridobivajo informacije, izsiljujejo priznanja, kaznujejo in ustrahujejo. Na podlagi poročil organizacij, kot so Mednarodni rdeči križ, organizacije za človekove pravice in poročil ameriške vojske, Blum (Blum 2006, 72) našteva številne mučilne tehnike, kot so odvzem spanca, večurno stanje, klečanje ali druge boleče drže, izpostavljanje ekstremnim temperaturam, prisilna golota in spolno ponižanje, vodenje s pasjo ovratnico, bombardiranje čutil z agresivno svetlobo in hrupom, uprizarjanje dirk med zaporniki z vklenjenimi nogami in kaznovanje, če padejo, odtegotanje protibolečinskih tablet in drugih zdravil poškodovanim, odvzem čutnih zaznav, navidezno utapljanje, pretepanje z najrazličnejšimi predmeti, siljenje muslimanskih zapornikov s svinjino, alkoholom in k odpovedovanju islamu ter uporaba električnega šoka.

V imenu splošne globalne pravice in z absolutistično predstavo o svoji suverenosti se ZDA predstavljajo kot glavni ponudnik človekove varnosti v boju proti notranjim in zunanjim grožnjam, pri tem pa se velikokrat postavljajo nad mednarodno pravo. »V povezavi s pridržanjem in obravnavanjem zapornikov v vojni proti terorizmu, samovoljnim imenovanjem ljudi za »nezakonite sovražne bojevnike« brez tribunalov, ki bi tak status določili, pošiljanjem domnevnih teroristov v države, ki so znane po mučenju, izdajanjem pravil, ki dovoljujejo

mučenje pripornikov kljub temu, da je ameriški senat ratificiral konvencijo proti mučenju, so se ZDA velikokrat izogibale mednarodnemu humanitarnemu pravu, ga spodkopavale in enostransko spreminjale« (Cohen 2006, 494). Takšne kršitve mednarodnega prava omogočajo ZDA pozicijo, s katero lahko same oblikujejo pravo v svojo korist in tako temu niso strogo podrejene. Pri tem nimajo ob sebi nobene resnejše vojaške sile, ki bi jim to preprečevala, zato s svojo kozmopolitansko retoriko uspešno nadaljujejo s spodkopavanjem obstoječega mednarodnega prava in preprečevanjem konstruktivnih in postopnih reform.

Kljub kozmopolitanski retoriki, ki zagovarja boj za pravice vsakega individuuma, pa lahko vidimo, da v krog individuumov, ki ga ZDA ščitijo, v praksi ne sodijo vsi. Iz njega so izvzeti vsi tisti, ki za ZDA predstavljajo domnevno notranjo ali zunanjo grožnjo. Kljub številnim kršitvam mednarodnega prava in človekovih pravic pa uspeva vladajočim elitam s preišljeno retoriko in z namenom zagotavljanja nacionalne varnosti vedno znova prepričati ljudi v upravičenost svojih dejanj. Če teroristi za namen pridobivanja informacij nečloveško mučijo »naše« ljudi, pa ZDA v vojni proti terorizmu humano zaslišujejo svoje ujetnike. Pri oblikovanju takšne družbene realnosti imajo vodilno vlogo vladajoče elite, pri širjenju te pa so jim v veliko pomoč nekritični mediji.

4.4 UČINKOVITOST IZVOZA DEMOKRACIJE

»Države lahko vstopijo v liberalno območje miru z gospodarsko rastjo in razvojem, to pa je najlažje doseči s politikami prostega trga, ki omogočajo institucijam spoštovanje odgovornosti, transparentnosti in pravne države« (World Bank v Kiely 2010, 204). Kljub temu da naj bi ideja liberalizacije in privatizacije skupaj z demokratično ureditvijo vodila k večji gospodarski rasti, blaginji, razvoju in varnosti, pa smo lahko že v prejšnjem poglavju videli, da tretji svet nima enakih možnosti kot Zahod in da je zaradi ohranjanja obstoječega sistema s strani Zahoda prihodnost razvoja tretjega sveta vprašljiva. Ekonomske politike, ki naj bi spodbujale vključenost, so tako prej pripomogle k izključenosti in marginalizaciji tretjega sveta.

Kiely (Kiely 2010, 206) opozarja tudi na problematičnost ideje, da je lahko liberalna demokracija hitra rešitev proti diktatorskim režimom, saj se je liberalna demokracija v

državah, kjer je ta danes obstoječ politični sistem, razvijala skozi dolg proces, ki pa je velikokrat vseboval tudi krvave konflikte. Tako lahko po njegovem mnenju označevanje držav kot malopridne države delno opiše karakteristike države, vendar se pri tem zanemari zgodovinsko in sociološko razumevanje, kako je do takega stanja sploh prišlo. Tudi Ayoob (Ayoob 2010) je mnenja, da je proces oblikovanja države v primeru postkolonialnih držav zelo zapleten zaradi številnih dejavnikov, kot so samovoljno določene meje in primanjkovalje časa za dokončanje procesa, saj se pričakuje od teh držav, da bodo dokončale ta proces v desetletjih, ne stoletjih, kot so za to potrebovale zahodne države. V nasprotnem primeru so zaznamovane kot propadle države. Prav tako je za oblikovanje naroda predpogoj suverena država, pri čemer v primeru izvoza demokracije s strani zahodnih držav trpi prav suverenost subalterne države.

Kljub spodbujanju demokracije s strani Zahoda se zdi, da je tudi koncept izvoza demokracije močno prepleten z ohranjanjem obstoječega sistema in s tem hierarhije, odnosa prokrovitelj-klient ter sodobnega imperializma. To se kaže predvsem v selektivni izbiri držav, v katere se izvaža demokracijo ter označevanjem, kdo je naš zaveznik in kdo sovražnik. Yazdani opisuje oportunističnost ZDA tako: »ZDA nimajo težav z diktatorji in tirani, če ti služijo interesom ZDA, napadli in uničili pa bodo predane demokrate, če ti odstopijo od svoje storitvene funkcije« (Yazdani 2007, 146). Na koncu pa se nam lahko upravičeno postavljajo vprašanja, ali predpostavljene pozitivni učinki izvoza demokracije dejansko odtehtajo njegove negativne posledice, v kakšni meri so lahko v procesu izvoza demokracije prisotni interesi držav, ki demokracijo izvažajo, in ali lahko ob vseh kršitvah mednarodnega prava in človekovih pravic »vojno proti terorizmu« še enačimo z »bojem za demokracijo«.

5 HUMANITARNE INTERVENCIJE

Čeprav ni splošno sprejete definicije humanitarne intervencije, bomo za lažje razumevanje vzeli definicijo Holzgrefa, ki v bistvu zajema definicije številnih avtorjev. »Humanitarna intervencija je grožnja ali uporaba sile preko državnih meja s strani ene ali več držav z namenom preprečitve ali končanja razširjenih in hudih kršitev osnovnih človekovih pravic ljudi, ki niso njihovi državljani, brez privolitve države, na ozemlju katere se grožnja ali sila uporablja« (Holzgreffe v Macklem 2008, 369).

Zagovorniki humanitarnih intervencij se opirajo predvsem na argumente človekovih pravic, nasprotniki pa na kršenje suverenosti držav, v katerih poteka intervencija. V nadaljevanju si bomo pogledali ključne člene Ustanovne listine Združenih narodov, ki govorijo o suverenosti in človekovih pravicah ter ključne argumente, ki jih zagovarjajo zagovorniki in nasprotniki humanitarnih intervencij. Človekovim pravicam bomo ob bok postavili suverenost in poskušali ugotoviti, ali sta koncepta združljiva ali izključujoča, na koncu pa se bomo dotaknili še upravičenosti humanitarnih intervencij.

5.1 SUVERENOST IN USTANOVNA LISTINA ZN

Po katastrofalnih posledicah, ki sta ju pustile prva in druga svetovna vojna, so se ustanoviteljice Združenih narodov zavezale (v nadaljevanju ZN), da bodo bodoče rodove obvarovale pred strahotami vojne. Ustanovna listina ZN temelji na načelu suverene enakosti vseh svojih članov, da bi tako zmanjšala nevarnost vojn in mednarodnih sporov. Ker je bil svet v tem obdobju še močno v okovih kolonializma, je imelo načelo suverenosti velik pomen, saj je pomenilo boj za narodno osvoboditev in je pripomoglo k nastanku številnih novih neodvisnih držav.

Ustanovna listina ZN, 1. poglavje, 2. člen, 1. odstavek

Organizacija temelji na načelu suverene enakosti vseh svojih članov.

Ustanovna listina ZN, 1. poglavje, 2. člen, 3. odstavek

Vsi člani naj rešujejo svoje mednarodne spore z mirnimi sredstvi na tak način, da se mednarodni mir in varnost in pa pravičnost ne spravijo v nevarnost.

Ustanovna listina ZN, 1. poglavje, 2. člen, 4. odstavek

Vsi člani naj se v svojih mednarodnih odnosih vzdržujejo grožnje s silo ali uporabe sile, ki bi bila naperjena proti teritorialni nedotakljivosti ali politični neodvisnosti katerekoli države, ali pa ki bi bila kako drugače nezdružljiva s cilji Združenih narodov.

Iz zgoraj navedenih členov lahko vidimo, da je suverenost ena ključnih vrednot, ki jih varujejo ZN, in da države ne smejo uporabiti sile v treh primerih: teritorialni nedotakljivosti, politični neodvisnosti ali načinu, ki bi bil nezdružljiv s cilji ZN.

Ustanovna listina ZN, 1. poglavje, 2. člen, 7. odstavek

Nobena določba te Ustanovne listine ne daje pravice Združenim narodom, da bi se vmešavali v zadeve, ki po svojem bistvu sodijo v notranjo pristojnost države, in tudi ne nalaga članom dolžnosti, da bi take zadeve izročali v reševanje po tej Ustanovni listini, vendar to načelo nikakor ne izključuje uporabe prisilnih ukrepov po VII. poglavju.

Ustanovna listina ZN, 7. poglavje, 39. člen

Varnostni svet ugotavlja, ali obstoji kakšno ogrožanje miru, kršitev miru ali agresivno dejanje, in daje priporočila ali pa odloči, kaj je treba ukreniti v skladu z 41. in 42. členom, da se ohranita ali vzpostavita mednarodni mir in varnost.

Ustanovna listina ZN, 7. poglavje, 41. člen

Varnostni svet sme odločiti, katere ukrepe, ki ne vključujejo uporabe oborožene sile, je treba izvajati, zato da bi se izvršile njegove odločbe, in sme pozvati člane Združenih narodov, naj izvedejo te ukrepe. Med te ukrepe lahko sodijo popolna ali delna prekinitev ekonomskih odnosov in železniških, pomorskih, zračnih, poštnih, telegrafskih, radijskih in drugih komunikacijskih sredstev ter pretrganje diplomatskih odnosov.

Ustanovna listina ZN, 7. poglavje, 42. člen

Če bi Varnostni svet menil, da ukrepi, določeni v 41. členu, ne bi ustrezali, ali da so se pokazali neustrezni, sme z zračnimi, pomorskimi ali kopenskimi silami izvesti tako akcijo, kakršna bi se mu zdela potrebna za ohranitev ali vzpostavitev mednarodnega miru in varnosti. Taka akcija lahko vključuje demonstracije, blokado in druge operacije, ki se izvedejo z zračnimi, pomorskimi ali kopenskimi silami članov Združenih narodov.

7. poglavje, 51. člen

Nobena določba te Ustanovne listine ne krati naravne pravice do individualne ali kolektivne samoobrambe v primeru oboroženega napada na člana Združenih narodov, dokler Varnostni svet ne ukrene, kar je potrebno za ohranitev mednarodnega miru in varnosti. Ukrepi, ki so se jih člani Združenih narodov lotili, izvršujoč to pravico do samoobrambe, naj se takoj sporočijo Varnostnemu svetu in ne smejo v ničemer posegati v pravico in dolžnost Varnostnega sveta, da na temelju te Ustanovne listine vsak čas ukrene, kar se mu zdi potrebno za ohranitev ali vzpostavitev mednarodnega miru in varnosti.

42. člen podeljuje Varnostnemu svetu pravico, da dovoli uporabo sile in tako intervenira v suvereni državi v primeru, da na podlagi 39. člena ugotovi, da obstaja ogrožanje miru, kršitev miru ali agresivno dejanje ter da bi bili ukrepi, ki ne vključujejo uporabe sile (41. člen), neustrezni, ali da so se že pokazali kot neustrezni pri soočanju z grožnjo. Da lahko Varnostni svet dovoli uporabo sile, mora na podlagi 27. člena (5. poglavje) zagotoviti glas devetih članov, med katerimi pa morajo biti glasovi stalnih članic. Države lahko uporabijo silo le v dveh primerih: z dovoljenjem Varnostnega sveta ali v primeru individualne ali kolektivne samoobrambe v oboroženih napadih, dokler Varnostni svet ne ukrene, kar je potrebno za ohranitev mednarodnega miru in varnosti.

5.2 ČLOVEKOVE PRAVICE IN USTANOVNA LISTINA ZN

Ustanovna listina ZN, 1. poglavje, 2. člen

[Cilji Združenih narodov so:] uresničevati mednarodno sodelovanje s tem, da se rešujejo mednarodni problemi ekonomske, socialne, kulturne ali človekoljubne narave, kakor tudi s

tem, da se razvija in spodbuja spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi, ne glede na raso, spol, jezik ali vero.

2. poglavje, 3. člen

Vsi člani naj rešujejo svoje mednarodne spore z mirnimi sredstvi na tak način, da se mednarodni mir in varnost in pa pravičnost ne spravijo v nevarnost.

9. poglavje, 55. člen

Da bi se ustvarili pogoji za stalnost in blaginjo, ki sta potrebni za mirne in prijateljske odnose med narodi, sloneče na spoštovanju načela enakopravnosti ljudstev in njihove samoodločbe, naj se Združeni narodi zavzamejo za:

c) splošno in dejansko spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi, ne glede na raso, spol, jezik ali vero.

9. poglavje, 56. člen

Vsi člani Organizacije se zavežejo, delati skupaj in posamezno v sodelovanju z Organizacijo, da se dosežejo cilji, navedeni v 55. členu.

Poleg Ustanovne listine ZN je varstvo človekovih pravic vsebina številnih multilateralnih pogodb, ki obravnavajo pojme, kot so mučenje, genocid, begunci, rase, otroci, ženske, politične, ekonomske, socialne pravice ... Gre za pogodbe, ki jih je ratificirala večina držav in ki preprečujejo dejanja, s katerimi bi se lahko države obrnile proti svojim državljanom. Justin Conlon poudarja, da »čeprav nobena od teh konvencij ne vsebuje specifične določbe o dovoljenju za humanitarno intervencijo v drugi državi, da bi obvarovala pravice določene v pogodbah, pa je njihovo jasno sporočilo, da so človekove pravice stvar mednarodne razsežnosti, ne le notranja pristojnost države, in da mednarodna skupnost vrednoti človekove pravice vsaj do neke mere višje kot suverenost« (Conlon 2004, 81). S to paradigmo se strinjajo tudi zagovorniki humanitarnih intervencij, saj je njihov glavni argument prav varovanje človekovih pravic.

5.3 SUVERENOST VS. ČLOVEKOVE PRAVICE

Suverenost je politični koncept, ki prinaša državi tako pravice kot tudi obveznosti. Delimo jo na notranjo in zunanjo suverenost države, pri čemer razumemo prvo kot samostojnost, drugo pa kot neodvisnost. Notranja suverenost državi omogoča oblikovanje in izvrševanje pravnega reda na svojem ozemlju, s čimer določa svoje pristojnosti in pravno ureditev družbe. Zunanja suverenost je vezana na odnos med državami in ji tako prinaša neodvisnost, pri čemer je dolžna spoštovati tudi neodvisnost drugih držav. V deklaraciji o načelih mednarodnega prava o prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami v skladu z Ustavno listino ZN⁷, ki je bila sprejeta leta 1970, so naštetih elementi suverene enakosti med državami: »Države so pravno enake; vsaka država uživa pravice, ki so lastne popolni suverenosti; vsaka država je dolžna spoštovati osebnost drugih držav; ozemeljska celovitost in politična neodvisnost države sta nedotakljivi; vsaka država ima pravico, da svobodno izbere in razvija svoj politični, socialni, ekonomski in kulturni sistem; vsaka država je dolžna povsem in v dobri veri izpolnjevati svoje mednarodne obveznosti in živeti v miru z drugimi državami« (Deklaraciji o načelih mednarodnega prava o prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami v skladu z Ustavno listino ZN, Načelo suverene enakosti držav).

Notranja in zunanja suverenost se torej dopolnjujeta in sta tako nedeljivi. Suverena država zagotavlja tako notranji kot tudi zunanji red, varnost, stabilnost in predvidljivost, vendar pa je potrebno poudariti, da njena suverenost nikakor ni sama po sebi vzdržna in ni sama po sebi cilj, zato mora biti upravičena. »Suverenost je oblika pravnih pooblastil za delovanje s pravnim učinkom, ki je za države določeno po mednarodnem pravu: to je torej pravna institucija, ne samo dejstvo« (Cohen 2006, 493). Prav v tem segmentu se je skozi čas spremenilo načelo suverene enakosti. Suverenost je po westfalskem konceptu ločena od mednarodnega prava, je že obstoječe politično dejstvo absolutne državne oblasti. Danes pa suvereno enakost razumemo kot temeljno pravilo, ki ga določa prav mednarodni sistem. Države danes sodelujejo v različnih mednarodnih institucijah, pri čemer so sprejele omejevanje z načeli človekovih pravic, ki dobivajo v zadnjem času vse večjo veljavo.

Predstavniki t.i. kozmopolitanskega liberalizma so močni zagovorniki človekovih pravic, pri čemer pravičnost utemeljujejo na enakem dostojanstvu vsakega posameznika. Njihovim teorijam so skupni trije elementi: »individualizem: najpomembnejše enote skrbi so ljudje; univerzalnost: status najpomembnejše enote skrbi velja za vsakega človeka enako; in

⁷ Deklaracija sedmih načel.

splošnost: ta status ima globalno veljavo, kar pomeni, da je treba spoštovati vse osebe, ne samo svoje sodržavljanke ali pripadnike iste religije itd.« (Pogge v Cohen 2006, 487). Po njihovem mnenju so najpomembnejši člani mednarodne skupnosti individuumi in ne države, reforme mednarodnega prava in institucij pa tako vidijo v zamenjavi načela suverene enakosti držav s temeljno zavezo za pravično obravnavo vseh oseb. Prav tako se zavzemajo za spremembe v razpravah o humanitarnih intervencijah, in sicer, da bi se namesto na vprašanja o dopustnosti interveniranja, državne varnosti in, kdo ima pravico reševati, raje osredotočili na vprašanja odgovornosti zaščititi, varnosti ljudi in pravice posameznikov, da se jih reši. Tak diskurz so med drugim uporabili tudi snovalci obširnega poročila *Odgovornost zaščititi*⁸ objavljenega leta 2001 s strani Mednarodne komisije za intervencijo in državno suverenost⁹, v katerem poskušajo odgovoriti na vprašanje kdaj, če sploh je primerno, naj se države odločijo za prisilno ali celo oboroženo akcijo proti drugi državi, z namenom zaščite ljudi v tej državi. Njihova glavna misel je prav odgovornost do zaščite, pri čemer zagovarjajo, da so suverene države dolžne zaščititi svoje državljane pred katastrofami, ki se jim da izogniti. V primeru, da tega ne želijo ali nočejo, se mora ta odgovornost prenesti na širšo skupnost držav, kar posledično pomeni, da zaščita državljanov prevlada nad suverenostjo države kršiteljice. Pojem suverenosti, ki je pred tem dolgo veljal za absolutnega, ne glede na številne kršitve človekovih pravic s strani držav, je dobil v poročilu novo dimenzijo. Suverenost je postala »privilegij in ne pravica, ki izhaja iz vzajemnega spoštovanja v odnosu med državo in njenimi državljani« (Chalk in drugi 2010, 5). S tem se je odprlo vprašanje hierarhije suverenosti in človekovih pravic.

Kljub vse večjemu vplivu koncepta, ki ga zagovarja kozmopolitanski liberalizem, pa ga Cohen vidi kot precej abstraktnega in utopičnega, saj se zdi, da taka interpretacija služi prej imperialističnemu projektu dominacije kot kozmopolitanski pravičnosti. »Edina svetovna velesila zna dobro izkoristiti kozmopolitanski diskurz v prizadevanjih marginalizacije mednarodnih institucij in spodkopavanju mednarodnega prava, še posebno prava, ki omejuje uporabo sile, ter pravnih načel nevmešavanja in samoodločbe« (Cohen 2006, 491). Pri tem torej ne gre za preprosto izogibanje mednarodnemu pravu temveč za preusmeritev le-tega v imperialistično smer pod naslovom »globalna pravica«. Z blokiranjem razvoja formalnih pravnih meril in postopkov za določanje in uporabo zakona in z zamenjavo le-teh z moralnoetičnimi standardi, ki odražajo »univerzalistične« standarde hegemonove zunanje

⁸ The Responsibility to protect.

⁹ ICISS.

politike, ta država zagotavlja, da ostaja mednarodno pravo fleksibilno in nedoločeno. Gre torej za nejasne in odprte etične standarde, kot so »interesi mednarodne skupnosti«, »humanitarne stiske«, »odgovornost zaščititi« ... Imperialistične težnje pa se kažejo tudi v hierarhični strukturi in sofisticiranemu konceptu suverenosti, saj je v resnici povsem suverena le ena država, ki obravnava svoje notranje pravo kot globalno pravo, svoje interese pa predstavlja kot interese mednarodne skupnosti. Ena od strategij, ki jih pri tem uporablja, je uvajanje hierarhije v mednarodni sistem z označevanjem, kot na primer »malopridne države«, s čimer taki državi odvzame suverenost in enakovredno pozicijo v mednarodni skupnosti ter jo postavi onkraj zaščite načela neintervencije. Tako si hegemonška država s pomočjo kozmopolitanske retorike prisvoji pravico do varovanja posameznikov pred tirani in grobimi kršitvami človekovih pravic po vsem svetu ter tako spretno briše razlikovanje med humanitarno pomočjo, intervencijo, preventivno vojno in spremembo režima. Z ignoriranjem zunanjih dejavnikov, ki pripomorejo h kršitvam človekovih pravic, pa te napačno predstavlja kot spontane, notranje izbruhe, ki zahtevajo posredovanje mednarodne skupnosti. Na zlorabo boja za človekove pravice opozarja tudi Chomsky, ki pravi, da imajo človekove pravice v politični kulturi zgolj »instrumentalno vrednost«, saj »zagotavljajo koristno orodje za propagando, in nič drugega« (Chomsky, 1994). Številni tako opozarjajo, da je ohranjanje suverenosti in načela neintervencije še zadnje orožje, ki ga imajo šibke države v boju proti večjim, močnejšim in agresivnejšim državam.

Cohenu se zdi problematično tudi postavljanje suverenosti in človekovih pravic v hierarhijo, pri čemer opozarja, da se ne smemo ujeti v »konceptualno past, ki konstruira suverenost in človekove pravice kot sestavni del dveh med seboj izključujočih se pravnih režimov« (Cohen 2006, 497) in dodaja da se moramo zavedati, da se od leta 1945 soočamo z novo in nasprotujočo si institucionalizacijo obeh načel ter da bi morali njuno medsebojno povezanost redno prilagajati. Naloge, ki so pred nami, so po njegovem mnenju: »krepitev univerzalističnih nadnacionalnih institucij, spodbuditev formalne pravne reforme, ki bi opredelila izjemo, in pomoč pri ustvarjanju globalnega načela pravne države, ki bi ščitilo tako suvereno enakost držav kot tudi človekove pravice« (Cohen 2006, 497).

5.4 UPRAVIČENOST HUMANITARNIH INTERVENCIJ

Če se legalnost humanitarnih intervencij začne in konča z Ustanovno listino ZN, pa je legitimnost kompleksnejši pojem, ki številnim argumentacijam dopušča več manevrskega prostora. Ključni problem pri vprašanju legitimnosti je torej, ali je kršenje človekovih pravic stvar notranje pristojnosti kršiteljice ali je povezano z mednarodnim mirom in varnostjo. Pri določitvi tega ima glavno vlogo Varnostni svet ZN. Čeprav je v splošnem sprejeto, da spadajo genocid, zločini proti človeštvu in druge razširjene in grobe kršitve človekovih pravic izven notranje pristojnosti države kršiteljice, torej pod pristojnost mednarodne skupnosti, pa lahko s stani slednje tudi v teh primerih žal zaznamo selektivnost odzivov.

Tesón opozarja še na en vidik, ki je po njegovem mnenju pri vprašanju humanitarnih intervencij prepogosto zanemarjen. Na podlagi Johna Stuarta Milla ločuje med namero (intent) in motivom (motiv), pri čemer zajema namera »premišljeno dejanje, ki ga nekdo hoče narediti« (Tesón 2006, 99), nasprotno pa predstavlja motiv »nadaljnji cilj, ki ga nekdo želi doseči s predvidenim dejanjem« (Tesón 2006, 99). Pri nameri je ključnega pomena želeno dejanje, h kateremu se nekdo zaveže in ga naredi. Nekdo vidi človeka v stiski, se odloči, da ga bo rešil, in ga reši. Pri tem je namera rešitev človeka v stiski. Na drugi strani pa lahko nekdo reši človeka v stiski, vendar ga reši zaradi sebičnih motivov in ne iz altruizma. Če države intervenirajo z namero rešiti žrtve neliberalne vlade in to tudi dosežejo, je taka intervencija po mnenju Tesóna humanitarna tudi, če je bil motiv držav, ki intervenirajo sebičen oz. ni bil v svojem bistvu humanitaren (pridobivanje moči, dostop do nafte, zatiranje grožnje ...). Številni avtorji so mnenja, da lahko intervencijo pojmuje kot humanitarno v primeru, da imajo države, ki izvajajo intervencijo, vsaj delno humanitarno namero, pri čemer Tesón poudarja, da številni v nadaljnji analizi ne ločujejo namere in motiva in tako pogosto motive enačijo z namerami. Glede na to, da imajo države svoje interese in da so v ozadju intervencij velikokrat, če ne vedno, tudi motivi, ki niso humanitarne narave, je za Tesóna ločevanje med namero in motivom ključno, saj nam to omogoča moralno vrednotenje intervencij na podlagi namer. Štejejo torej dejanja in ne besede držav, ki izvajajo intervencijo, ključno vprašanje pa je, ali je bil rezultat intervencije ponovna vzpostavitev človekovih pravic. Če je cilj humanitarnih intervencij zaščita drugih, pa je po mnenju Tesóna cilj ameriške strategije izvoza demokracije zaščita Američanov. V primeru Iraka je bila po njegovem mnenju ameriška namera odstavitev Sadama Huseina, rešitev njegovih žrtev pa ni bil primarni motiv, saj se v nasprotnem primeru ameriške sile ne bi bojevale s tako »grobim neupoštevanjem življenj, lastnine in dostojanstva posameznih Iračanov« (Nardin 2005, 24). »Bombardiranje, uporaba težke oborožitve na poseljenih območjih, nezagotavljanje varnosti med invazijo in

zloraba zapornikov v zaporu Abu Graib dokazujejo, da so vojno spremljali drugačni in ne humanitarni motivi« (Nardin 2005, 24). V takih primerih lahko z analizo namer in motivov moralno ovrednotimo, ali je šlo za humanitarno intervencijo, in tako preprečimo zlorabo tovrstnega pojmovanja.

Na srečanju Skupine 77, ki jo sestavlja 133 držav v razvoju iz Afrike, Azije in Latinske Amerike, na Kubi leta 2000 so med drugim govorili tudi o načelu humanitarne intervencije kot rešitve za dilemo, ki jo predstavljajo notranji konflikti in množične kršitve človekovih pravic. Eden od govorcev je obžaloval, da je to načelo danes definirano kot »moč mednarodne skupnosti, da intervenira proti vladam na podlagi kriterijev, ki jih je določila peščica« (The Group of 77 2000, 12. april), številni pa so pozvali k »ponovni potrditvi konvencijskih določb o spoštovanju suverenosti, suverene enakosti, neintervencije v notranje zadeve in pravice do samoodločbe« (The Group of 77 2000, 12. april). Čeprav je Južni vrh predstavljal večino svetovne populacije, pa je bilo srečanje skoraj v celoti ignorirano, redka in kratka navajanja pa so na zahodu izzvala številne kritike. Tako je profesor mednarodnih odnosov na univerzi v Cambridgu Brendan Simms v časopisu the Times Higher Education Supplement besnel nad »bizarnim in nekritičnim občudovanjem izjav t.i. Južnega vrha G-77 v Havani – drhal, med katerimi so morilci, mučitelji in roparji« (Chomsky 2008, 47). Zavrnitev pravice do humanitarnih intervencij v deklaraciji Skupine 77 so potrdili tudi na zasedanju Skupine na visoki ravni leta 2004 in Svetovnem vrhu ZN leta 2005. Na Svetovnem vrhu ZN je bila izrecno zavrnjena zahteva Natovih sil, da imajo le te pravico do uporabe sile v primeru domnevnega varovanja človekovih pravic, ponovno pa so potrdili tudi vlogo Varnostnega sveta, ki izhaja iz določb Ustavne listine ZN. Potrdili so tudi sklepne zaključke Skupine na visoki ravni, v katerih so ponovno poudarjena načela Ustanovne listine ZN, ki zadevajo uporabo sile. Zbor je zaključil, da »51. člen ne potrebuje ne razširitve ne omejitve njegovega dolgo razumljenega obsega ... ne bi smel biti ne ponovno zapisan ne ponovno interpretiran« (Chomsky 2008, 47).

V zadnjem času se je o človekovih pravicah izoblikoval močan, na trenutke celo hegemonski diskurz, saj le-ta govori o vrednotah, ki v splošnem predstavljajo strinjanje velikega števila držav. Čeprav obstaja v splošnem mednarodni konsenz o obsodbi hudih kršitev človekovih pravic, pa so mnenja s kakšnimi ukrepi posredovati precej različna. Številni tako opozarjajo, da humanitarna intervencija ni edini način za preprečitev humanitarne katastrofe, ampak ima mednarodna skupnost obsežen nabor drugih ukrepov.

6 (NE)UČINKOVITOST ZN

Ustanovitev ZN je pomenila pomemben korak v smeri regulacije uporabe sile, saj je bil njihov temeljni namen urejanje povojnega mednarodnega sistema. Čeprav sta bila načela suverenosti in neintervencije s strani članic v veliki meri sprejeta, pa so ZN že od samega nastanka trpeli zaradi razkoraka med teoretičnimi vidiki njihovih pooblastil glede uporabe sile in realnostjo mednarodne politike. Zaradi številnih političnih in strukturnih ovir, ki pestijo ZN, ti danes bolj odražajo kot oblikujejo procese v mednarodni politiki. Neučinkovitosti ZN tako botrujejo predvsem nereprezentativnost stalnih članic Varnostnega sveta, pomanjkanje politične volje, hladni odnosi med stalnimi članicami in pravica veta, ki je velikokrat vzrok za selektivnost odziva na humanitarne katastrofe.

6.1 GLASOVANJE V VARNOSTNEM SVETU

23. člen Ustanovne listine ZN (5. poglavje) določa sestavo Varnostnega sveta, in sicer 5 stalnih članic s pravico veta in 10 nestalnih članic, ki so na podlagi geografske porazdelitve izvoljene za dobo dveh let. Ob nastanku ZN je bilo 51 držav članic, od tega 11 v Varnostnem svetu, do marca 2007 pa se je število držav članic v ZN povečalo na 192. Čeprav se je decembra leta 1963 število članic v Varnostnem svetu povečalo iz 11 na 15, se s tem ni povečalo tudi število stalnih članic. Številni kritiki pozivajo k reformam članstva. Po njihovem mnenju bi se lahko Velika Britanija in Francija odpovedali svojemu sedežu in ga prepustili skupnemu predstavniku Evropske unije, prav tako bi lahko med stalne članice prišla predstavnica afriške celine, nekateri pa poudarjajo, da ne vidijo razloga, zakaj si številne države, kot so Nemčija, Japonska, Brazilija ... ne zaslužijo mesta med stalnimi članicami. Realnost reform je vprašljiva, saj je stalnim članicam v interesu, da skupaj s pravico veta ohranijo svojo nadvlado, zato ostaja Varnostni svet odločno medvladna entiteta, znotraj katere se odvijajo glavne odločitve, pri čemer lahko stalne članice na podlagi svojih interesov vsilijo ali blokirajo določene akcije. O pomembnih stvareh tako v praksi odloča le peščica.

Ob glasovanju se pogosto pojavlja tudi trgovanje z glasovi. Primer takega trgovanja je bilo spodbujanje ZDA v primeru resolucije, ki je avtorizirala operacijo Puščavska nevihta proti Iraku. To je vključevalo »obljube o finančni pomoči Kolumbiji, Slonokoščeni obali, Etiopiji in Demokratični republiki Kongo ter dogovore z Rusijo o preprečitvi udeležbe Estonije, Latvije in Litve na pariškem vrhovnem zasedanju novembra 1990 in prepričevanju Kuvajta in Savdske Arabije, da zagotovijo Rusiji trdno valuto« (Chesterman 2002, 302). Jemen je z glasovanjem proti ostal brez ameriške letne finančne pomoči, Kuba pa je bila že tako predmet obsežnih sankcij. Nekaj minut po glasovanju je ameriški diplomat domnevno povedal predstavniku Jemna: »To je bil najdražji glas proti, kar ste ga kdaj oddali« (Chesterman 2002, 302).

Ker mednarodno pravo v splošnem ne določa jasno, kdaj lahko država ali skupina držav upravičeno intervenira v državo s humanitarnimi težavami, ostaja Varnostni svet pri posredovanju odvisen od volje držav članic in je v primeru nepripravljenosti nemočen pri preprečevanju humanitarnih katastrof. Na drugi strani se pojavlja nevarnost, da države izrabijo ZN le za legalizacijo svojih intervencij, ob neuspešnem glasovanju pa intervenirajo brez odobritve Varnostnega sveta. Neukrepanje tako zmanjšuje legitimnost ZN, kar bi v prihodnje lahko povzročilo, da bi države intervenirale brez odobritve Varnostnega sveta prek alternativnih organizacij, kot sta NATO, Liga demokracij ... Če bi se uveljavila praksa intervencij brez odobritve Varnostnega sveta, lahko to privede do ohromitve mednarodnega reda, na drugi strani pa lahko ohromi mednarodni red tudi hudo kršenje človekovih pravic, pri čemer Varnostni svet ne ukrepa, ampak le opazuje. Ob glasovanjih v Varnostnem svetu lahko zaradi številnih nesoglasij zaznamo nacionalne interese in žal se velikokrat zdi, da so namesto humanitarnih namer prav ti ključni za odločanje članic o posredovanju.

6.2 SELEKTIVNOST ODZIVA – MARGINALIZACIJA AFRIKE

Glede na to, da se v svetu vedno znova pojavljajo nemiri, konflikti in hudo kršenje človekovih pravic bi bilo utopično pričakovati od ZN, da bi posredovali v vsaki od kriznih situacij. V ta namen Varnostni svet ugotavlja, ali obstaja ogrožanje miru, kršitev miru ali agresivno dejanje in določi ukrepe za ohranitev mednarodnega miru in varnosti. Iz prakse

lahko vidimo, da se ZN kljub ugotovitvi obstoja ogrožanja miru, kršitve miru ali agresivnega dejanja na humanitarne katastrofe niso odzvali vedno na podlagi stopnje resnosti konflikta.

Virgil Hawkins v primeru reševanja konfliktov močno opozarja na marginalizacijo Afrike, saj so prav konflikti v Afriki povzročili približno 90 odstotkov vseh umrlih v vojnah v 90. letih (Hawkins 2003). V študiji, objavljeni leta 2003, je oblikoval sistem, s katerim je primerjal stopnjo resnosti konfliktov v določenih državah in odziv ZN nanje. Določil je štiri indikatorje za stopnjo resnosti in štiri za merjenje odziva ZN na konflikte, pri čemer je vsak indikator razvrstil v stopnje od 0 do 10. V Tabeli 6.1 je na podlagi Hawkinsovih ugotovitev prikazana primerjava štirih držav, v katerih so izbruhnili konflikti, in odzivov ZN nanje, za lažje razumevanje pa bomo najprej opredelili mejne in sredinske vrednosti posameznih indikatorjev¹⁰.

Indikatorji za stopnjo resnosti: število smrtnih žrtev, ki jih je povzročila vojna (0 = 1000, 5 = 50.000–100.000, 10 = 1.000.000), število beguncev in razseljenega prebivalstva (0 = 10.000, 5 = 1.000.000–1.500.000, 10 = 3.500.000), resnost humanitarne krize (0 = majhno število beguncev in razseljenega prebivalstva, 6 = veliko število beguncev in razseljenega prebivalstva – nestabilne razmere/nevarnost humanitarne krize, 10 = veliko število beguncev in razseljenega prebivalstva – množično stradanje in/ali bolezni) in nevarnost širjenja konflikta na sosednje države – grožnja regionalni stabilnosti (0 = majhno število beguncev, 6 = veliko število beguncev – nestabilne razmere/nevarnost konflikta, 10 = obsežen konflikt v sosednji/h državi/ah, ali pa so te vanj vključene). Indikatorji za merjenje odziva ZN na konflikte: lestvica odziva (0 = brez razprave, 5 = resolucija: ukrep v skladu s 6. poglavjem Ustanovne listine ZN, 10 = resolucija: aktivno izvrševanje – uveljavitev večje spremembe statusa quo), pravočasnost odziva (0 = brez resolucije, 5 = določitev obstoja nevarnosti ali kršitve miru – brez napotitve mirovnih sil, 10 = hitra napotitev mirovnih sil), prisotnost mirovnih sil (0 = brez napotitve, 6 = šibka napotitev med trajanjem konflikta/ohranjanje prisotnosti sil med ponovnim konfliktom, 10 = izvršilni ukrepi), izhod (0 = brez napotitve, 6 = kratkoročna napotitev, 10 = dolgoročna napotitev in prehod na vzpostavitev miru).

¹⁰ Glej Hawkins 2005.

Tabela 6.1: Primerjava štirih konfliktov

	Haiti 1991-1995	Jugoslavija (Kosovo) 1997-1999	Sudan od 1983 naprej	Demokratska Republika Kongo od 1998 naprej
smrtne žrtve	(1) 3.000	(1) 2.000	(10) 1.100.000	(10) 1.300.000
begunci + (razseljeno prebivalstvo)	(3) 100.000 (300.000)	(3) 145.000 (315.000)	(10) 460.000 (4.000.000)	(5) 240.000 (960.000)
humanitarna kriza	(4) Čeprav je bila situacija v Haitiju problematična, pa nevarnost izbruha humanitarne krize ni bila velika.	(2) Čeprav so bili domovi in življenjska sredstva poškodovana, je bila humanitarna situacija relativno stabilna.	(10) Lakota, ki jo je povzročila vojna, je bila kriva za velik odstotek smrtnih žrtev. Kronično pomanjkanje hrane/vode in bolezni so močno razširjene tudi med razseljenim prebivalstvom.	(10) Stradanje, ki je povezano z vojno, je povzročilo več kot milijon smrtnih žrtev v prvem letu konflikta in preseгло tri milijone po več kot treh letih konflikta. Kronično pomanjkanje hrane/vode in bolezni so močno razširjene tudi med razseljenim prebivalstvom.
širjenje konflikta na sosednje države (grožnja regionalni stabilnosti)	(2) Število beguncev v Dominikanski republiki je bilo zmerno in verjetnost širjenja konflikta ni bila velika.	(2) Večina beguncev je bila razseljena po Evropi, približno 30.000 beguncev je bilo v sosednji Albaniji in Makedoniji.	(10) Konflikt je prispeval k nadaljnjim konfliktom med Sudanom in Ugando, Etiopijo in Eritrejo.	(10) Konflikt je za seboj potegnil osem sosednjih držav, ki so bile neposredno vključene v konflikt (za ali proti vladi in ena proti drugi).
odziv VS	(10) VS je avtoriziral prisilno odstranitev vojaške hunte z oblasti.	(9) Po Natovem bombardiranju je VS odobril mirovno operacijo KFOR in prisotnost ZN.	(1) VS je razpravljal o tem ali dati to točko na dnevni red ali ne.	(6) VS je določil obstoj grožnje miru in ustanovil opazovalno misijo MONUC.
pravočasnost odziva	(6) VS je sprejel prvo resolucijo po skoraj letu in pol po državnem udaru, s katerim je hunta prišla na oblast. Leto dni po tem je VS odobril vojaško intervencijo.	(6) Bombardiranje Natovih sil se je začelo skoraj dve leti po izbruhu manjšega konflikta.	(0)	(2) VS je sprejel resolucijo po osmih mesecih od izbruha spopadov.
prisotnost mirovnihi sil ZN	(8) Čeprav se je hunta umaknila mirno, so tja napotili mirovne sile.	(10) Nanaša se na Natovo unilateralno bombardiranje, ne pa na odziv VS. KFOR, ki ga je odobril VS in čigar glavna naloga je bila vzpostavitev miru.	(0)	(2) Leta 2000 je bil MONUC razširjen v mirovno operacijo z namenom napotiti ga v obdobju po koncu konflikta.
izhod	(10) V kasnejših operacijah ZN je bilo ustanovljenih več projektov za vzpostavitev miru, med drugim tudi profesionalizacija policije.	(10) ZN so ustanovili začasno upravo in uvedli številne programe za vzpostavitev miru.	(0)	(0) Mirovne sile še vedno niso povsem nameščene.

Iz podatkov v tabeli lahko vidimo, da se ZN na konflikte v omenjenih državah niso odzvali na podlagi stopnje resnosti konflikta. V obeh afriških konfliktih, ki so terjali neprimerljivo več smrtnih žrtev (vrednost 10) in beguncev ter razseljenega prebivalstva (vrednost 10 in 5) kot v primeru Haitija in Jugoslavije (smrtne žrtve: vrednost 1, begunci in razseljeno prebivalstvo: vrednost 3), je bil odziv ZN glede na resnost konflikta (afriški državi: vrednost 10, Haiti: vrednost 4, Jugoslavija: vrednost 2) zanemarljiv ali pa ga sploh ni bilo (odziv na konflikte v afriških državah: vrednost 1 in 6, odziv na konflikte v Haitiju in Jugoslaviji: vrednost 10 in 9). Prisotnosti mirovnih sil (vrednost 8 in 10) in programov za vzpostavitev miru (vrednost 10) sta bila deležna Haiti in Jugoslavija. Za razliko od Haitija in Jugoslavije pa je bila prisotnost mirovnih sil (vrednost 0 in 2) in programov za vzpostavitev miru (vrednost 0) v afriških državah zanemarljiva ali nična.

Na podlagi (ne)odzivnosti ZN na konflikte v številnih drugih afriških državah lahko Hawkinsovo ugotovitev še dodatno podkrepimo. Šolski primer je genocid v Ruandi leta 1994, v katerem je v zgolj 100 dneh umrlo 800.000 ljudi. Pri tem ne smemo zanemariti nekaj ključnih posegov s strani Zahoda, ki so se zgodili pred izbruhom nemirov in so imeli na zaostritev situacije močan vpliv. Ruando so kolonizirali najprej Nemci, nato Belgijci, oboji pa so si v deželi, v kateri so kot največji etnični skupini živeli Tutsi in Hutuji, za elitno etnično skupino izbrali manjšinske Tutsije in jim poleg zasede ključnih administrativnih mest nudili številne ugodnosti. Belgijci so rasno razlikovanje okrepili še z uvedbo identifikacijskih izkaznic leta 1933, s čimer so pomembno prispevali k pojavu medetnične sovražnosti. V času dekolonizacije, ko so se izobraženi in premožni Tutsiji borili za neodvisnost, so Belgijci zamenjali stran in tako začeli podpirati Hutuje. Ti so po revoluciji leta 1959 prišli na oblast in pričeli z obračunavanjem nad Tutsiji, kar je povzročilo val begunskega preseljevanja v sosednje države. Ves čas je situacijo zaostroval še boj za zemljo, ki se je okrepil s padcem cene kave konec 80. let, kar je Ruando pahnilo v ekonomsko krizo, med leti 1989 in 1990 pa je bil s strani Mednarodnega denarnega sklada in Svetovne banke vzpostavljen še program za strukturno prilagajanje. Ruandska patriotska fronta¹¹, organizacija, ki so jo ustanovili tutsijski begunci, je leta 1990 izvedla invazijo na Ruando, kar je privedlo do državljanske vojne. Leta 1993 je bila pod okriljem ZN ustanovljena mirovna misija UNAMIR, v Aruši pa je bila podpisana mirovna pogodba med sprtima stranema, ki pa ni prinesla zelenega miru. 6. aprila 1994 je bilo sestreljeno letalo ruandskega predsednika Habyarimana, kar so hutujski

¹¹ RPF.

ekstremisti izkoristili kot opravičilo za obračunavanje s Tutsiji. Human Rights Watch v svojem poročilu opozarja, da je poveljnik misije ZN Romeo Dallaire že januarja 1994 opozarjal, da se v Ruandi pripravlja masivni pokol in da so bili predstavniki Belgije, Francije in ZDA dobro obveščeni o številnih indikatorjih, ki so nakazovali na resnost situacije, vendar pa se niso odzvali na opozorila in pozive k takojšnji in odločni akciji. »Čeprav so ZDA verjetno edina vlada, ki je svoje uradnike pozvala, naj se izogibajo besedi »genocid«, pa so se terminu prav tako izogibali tudi diplomati in politiki drugih držav ter uslužbenci ZN« (Human Rights Watch, 2004). Mednarodni voditelji tako javnosti niso predstavili jasne slike o dogajanju v Ruandi, s čimer so se izognili pravni obveznosti posredovanja. Situacijo so opisovali kot »tipično plemensko bitko«, ki je značilna za afriški kontinent, nekateri pa so o Ruandi govorili tudi kot o »propadli državi«. Poenostavljeno verzijo dogajanja v Ruandi so povzemali tudi številni mediji. Baxter opozarja, da z dojetjem dogodkov v Ruandi kot preproste posledice etničnih razlik »zanemarjamo tako sokrivdo zahodnih institucij, kot sta Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad, kot tudi zapuščino kolonializma« (Baxter 1999). Če je zapuščina kolonializma povzročila etnično razlikovanje, ki je spodbudilo in okrepilo nestrpnost v Ruandi, pa so v času ekonomske krize situacijo nedvomno zaostri še programi za strukturno prilagajanje. Splošna rasna nestrpnost je zaradi občutnega znižanja življenjskega standarda prerasla še v boj za zemljo, ki je pomenila preživetje. In če so sile svetovnega kapitalizma pripomogle k ruandski tragediji, pa so bile pri njenem reševanju pasivne in tako le od daleč opazovale humanitarno katastrofo. V posredovanje so se kasneje vključile le francoske sile, ki pa jim številni očitajo, da so zaradi lastnih interesov podpirale nasilne Hutujce in vojno le še podaljšale. Neuspešno posredovanje in s tem preprečitev genocida je močno zmanjšala kredibilnost ZN, kar se je kasneje ponovilo v številnih novih konfliktih po svetu.

Na selektivno odzivnost ZN v primerih afriških konfliktov in na drugi strani mednarodnega terorizma pa opozarjata tudi Oliver in Chusi. »Ob bombnem napadu na WTC, 11. septembra 2001, je Varnostni svet sprejel resolucijo povezano z napadom le dan kasneje, 12. septembra. Nobenemu afriškemu konfliktu ni bilo dodeljeno tako nujno in hitro posredovanje« (Oliver in Chusi 2009, 7). Čeprav ne moremo reči, da se ZN ne ukvarjajo z afriško problematiko, pa je razkorak med retoriko preprečevanja konfliktov in učinkovitimi ukrepi za preprečitev le-teh še vedno precej velik.

6.3 ZMANJŠEVANJE VLOGE ZN IN SAMOVOLJA ZDA V PRIMERU JUGOSLAVIJE

Povezovanje držav južnoslovanskih narodov na ozemlju severozahodnega Balkana sega v leto 1918, ko je bila ustanovljena Država Slovencev Hrvatov in Srbov, ki se je po dobrem mesecu dni združila s Srbijo v Kraljevino Srbov Hrvatov in Slovencev. Z odcepitvijo Slovenije in Hrvaške je začela Jugoslavija počasi razpadati, dokončno pa je razpadla leta 1992. Osrednji izziv, s katerim se je spopadala skozi vso njeno zgodovino, je bilo vprašanje etničnih skupin, saj je bila v času obstoja ena najbolj etnično raznolikih držav v Evropi. Sestavljalo jo je šest republik (Srbija, Hrvaška, Slovenija, Bosna in Hercegovina, Makedonija, Črna gora) in dve avtonomni pokrajini (Kosovo in Vojvodina).

Čeprav je relativno visok življenjski standard pripomogel k politični stabilnosti v začetnem obdobju, pa so znotraj države obstajale velike regionalne neenakosti. Najbolj razviti državi sta bili Slovenija in Hrvaška, najmanj razvite regije pa Kosovo, Črna gora, Makedonija ter Bosna in Hercegovina. Za pomoč nerazvitim regijam je bil oblikovan nacionalni razvojni program, ki je bil v veliki meri financiran s strani bogatejših regij, vendar pa so bili denarni transferji neučinkoviti pri odpravi razlik med njimi, saj je bil denar velikokrat porabljen v napačne namene. Nezadovoljstvo tako na severu kot na jugu je še poglobljalo razlike in nestrpnost znotraj Jugoslavije. Splošno nezadovoljstvo se je v 70. letih še povečalo, saj se je Jugoslavija zaradi zvišanja cene nafte med leti 1973 in 1974 ter posledične svetovne ekonomske recesije znašla v hudi finančni krizi.

V 80. letih je ekonomski krizi sledila politična kriza, ki je ponovno spodbudila etnično razlikovanje. Slovenija in Hrvaška sta se počasi začeli oddaljevati od ideje o skupni državi, na drugi strani pa je bila Srbija pod vodstvom Miloševića zagovornica enotne Jugoslavije. Poleg enotne Jugoslavije je Milošević zagovarjal tudi enotnost Srbije in se tako boril za pravice vseh srbskih manjšin, ki so živele zunaj Srbske republike, predvsem na Kosovu. »Od leta 1989 je Srbija postopoma odpravljala neodvisni status Kosova; Albanci so postali podvrženi diskriminaciji in nadlegovanju tako s strani federalnih kot srbskih varnostnih sil, ki so učinkovito urejale kosovsko vojno pravo« (Gibbs 2009, 62). Čeprav je Zahod obsojal nasilje, ki so ga izvajali Srbi nad Albanci, pa je nasilje Hrvatov nad srbsko manjšino, ki se je začelo že pred hrvaško osamosvojitvijo, ostalo precej neopaženo. »Storilci Kristalne noči v Zadru

spomladi 1991 in drugih zločinov, storjenih proti srbski manjšini, niso bili nikoli privedeni pred sodišče« (Gibbs 2009, 67).

V začetku 90. let je bila težnja o odcepitvi Slovenije in Hrvaške od Jugoslavije vse večja. Eden od dejavnikov za odcepitev je bil ekonomski, saj sta bili državi skozi vso zgodovino Jugoslavije najbolj razviti, del prihodka pa sta, kot že rečeno, morali dajati v skupno blagajno za potrebe manj razvitih regij. Poleg tega sta se obe državi počasi odtujevali od socialističnega sistema in se približevali kapitalističnemu Zahodu, pri katerem sta uživali tudi podporo, počasi pa sta se naveličali tudi nadvlade Srbije, ki je imela v federaciji nesorazmerno velik vpliv. Ker je bil predlog o konfederaciji neodvisnih držav, ki bi rešil Jugoslavijo pred propadom, zavržen s strani Srbije in Črne gore, sta Slovenija in Hrvaška 25. in 26. junija 1991 uradno razglasili neodvisnost od Jugoslavije. ZDA se v tem času ni vmešavala, saj je konfliktno stanje na Balkanu jemala kot regionalno, zato je pustila, da nastalo situacijo rešuje Evropa sama. Ključno vlogo je odigrala Nemčija, ki je bila glavna zagovornica odcepitve Slovenije in Hrvaške, »prikrito intervencijo pa je začela že leta 1990, ko je bila Jugoslavija še enotna država« (Gibbs 2009, 77). Močno je bila povezana z ekstremističnimi nacionalisti v Tuđmanovi HDZ in med drugim Hrvaški dobavljala tudi orožje. Nemčija je imela pri tem geostrateške interese, saj je želela ponovno vzpostaviti svojo nadvlado nad vzhodno in jugovzhodno Evropo.

Če je bilo v desetdnevni vojni za osamosvojitve Slovenije prelite relativno malo krvi, pa to za vojno na Hrvaškem ne velja. Hrvaška za razliko od Slovenije ni bila tako etnično enotna, saj je imela v Krajini srbsko manjšino. Krajinski Srbi so bili proti hrvaški odcepitvi, saj so se bali, da bodo s tem postali drugorazredni državljani. Sledilo je obdobje hudega prelivanja krvi tako na hrvaški kot na srbski strani, ključna želja krajinskih Srbov pa je bila odcepitev od Hrvaške. Kljub podpori za odcepitev Slovenije in Hrvaške je bila Evropska skupnost proti odcepitvi Krajine, saj je zagovarjala, da se morata državi odcepiti kot celoti. Gibbs (Gibbs 2009, 98–99) vidi glavni razlog za dvojne standarde v boju proti komunizmu. Če je v začetku Jugoslavija veljala za zmerno, celo delno demokratično komunistično državo, pa so jo po letu 1991 videli le še kot komunistično državo. Okrepil se je antikomunistični diskurz, antikomunizem pa se je sprevrgel v antiserbizem.

Odcepitev Slovenije in Hrvaške je spodbudila nov val dejanj, ki so vodila v odcepitev preostalih republik. Leta 1992 je sledila odcepitev Bosne in Hercegovine. Čeprav se ZDA

pred letom 1991 niso aktivno vključevale v konflikte na Balkanu, pa so nemško vmešavanje videle kot nevarnost za zmanjševanje nadvlade ZDA v tem delu. Tako so ZDA odigrale »vodilno vlogo v diplomaciji bosanske neodvisnosti od samega začetka konflikta, intervencija je potekala, še preden je Bosna uradno razglasila svojo neodvisnost« (Gibbs 2009, 107). Kljub vse večjemu vplivu ZDA, si je Evropska skupnost prizadevala, da bi rešila številna etnična nesoglasja znotraj preostalih republik, poleg tega pa je želela okrepiti svojo vlogo globalnega akterja. V začetku leta 1992 je spodbudila pogajanja med tremi glavnimi etničnimi skupinami v Bosni in Hercegovini (Muslimani, Srbi in Hrvati) in vse je kazalo, da bo lizbonski sporazum podpisan, saj so kljub nekaterim nesoglasjem vse tri strani pristale na kompromis. ZDA so sporazumu nasprotovale od vsega začetka in tako prepričale Izetbegovića, ki je zastopal muslimansko skupnost, da je odstopil od podpisa, nato pa so se sporazumu odpovedali še Hrvati. S tem so na eni strani spodkopale prizadevanja Evropske skupnosti in njene vloge, na drugi strani pa so s tem zapravile priložnost, da bi se strasti v Bosni pomirile, kar bi lahko mogoče preprečilo vojno. Čeprav je bila Bosna in Hercegovina 6. aprila 1992 s strani ZDA in Evropske skupnosti priznana kot suverena država, je kmalu za tem nestrpnost med etničnimi skupinami prerasla v državljansko vojno. Bosanski Srbi so bili s pomočjo JLA od vseh treh etničnih skupin najbolj oboroženi in pripravljene na vojno ter tako do konca leta 1992 nadzorovali okoli 70 odstotkov države. Glavna žrtev vojne so bili muslimani, ki so bili pretežni del trajanja vojne najslabše oborožena skupina.

Kljub temu, da je bila vojna priložnost za ZDA, da okrepijo svojo vlogo, pa svojih vojaških sil niso bile pripravljene poslati na bojišče. Z Evropo so sodelovale pri namestitvi mirovnih sil (UNPROFOR), ki jim ni uspelo ustaviti nasilja, delen uspeh pa so dosegle zgolj pri dostavljanju in razdeljevanju humanitarne pomoči. Skupaj so sodelovale tudi pri uvedbi ekonomskih sankcij in embarga na orožje, ki je veljalo za vse strani vpletene v konflikt.

Konec leta 1992 je EU z mediacijo zopet posegla v jugoslovanski konflikt, vendar so ZDA mirovnemu načrtu imenovanemu Vance-Owen zopet nasprotovale, kar je posledično privedlo do nestrinjanja muslimanske etnične skupine. Izetbegović je izsilil spremembo načrta, na katero pa kasneje niso pristali Srbi in tako zopet ni prišlo do podpisa sporazuma. Leta 1993 se je zavezništvo med muslimani in Hrvati, ki je bilo do tedaj trdno in usmerjeno proti Srbom, skrhalo in sledila je skoraj leto dni dolga vojna, v kateri so tako eni kot drugi krvavo obračunavali s civilisti. ZN so poskušali razmere nadzorovati z vzpostavitvijo demilitariziranih območij, vendar se je tudi ta poskus izjalovil. S časom so se pod pritiskom

mednarodne skupnosti na čelu z ZDA pričeli umirjati konflikti med muslimansko in hrvaško stranjo, ustanovljena pa je bila muslimansko-hrvaška federacija. Kljub embargu na orožje so ZDA posredno pomagale pri oboroževanju muslimansko-hrvaške federacije, glavno tranzitno pot pa je predstavljala Hrvaška, ki je dano situacijo izkoristila in zadržala nekaj orožja zase ter ponovno obračunala s Krajinskimi Srbi. Z operacijo Nevihta je uničila samooklicano Republiko srbsko Krajino in tako osvobodila večji del Hrvaške. »Dobava orožja je ameriški hegemoniji zagotavljala velike prednosti, s čimer so ZDA ponovno vzpostavile vodstveno vlogo v balkanski krizi« (Gibbs 2009, 156).

Leta 1995 se je kljub demilitariziranem območju v Srebrenici zgodil največjih pokol po drugi svetovni vojni, kjer so bili muslimani zopet glavna žrtev. Kljub odgovornosti, ki jo za pokol nosijo Srbi, pa številni opozarjajo na napade, ki so jih iz demilitariziranih območij pred tem izvajali muslimani, da bi s tem izzvali reakcijo Srbov in tako prepričali mednarodno skupnost v oborožen napad proti Srbom. Informacije številnih poročevalcev in pripadnikov mirovnih sil nakazujejo na veliko verjetnost, da je »Izetbegovićeva vlada dejansko pozdravila osvojitve Srebrenice in sprejela določene ukrepe, ki so povečali možnost, da bo do osvojitve prišlo; to je počela na osnovi širše strategije, katere cilj je bilo spodbuditi mednarodno zanimanje za bosanske zadeve in posledično vojaško intervencijo zveze NATO, usmerjeno proti Srbom« (Gibbs 2009, 161). Umiku mirovnih sil UNPROFOR je sledila operacija Deliberate Force, prvi zračni napad zveze NATO, ki je bil teoretično multinacionalna akcija, praktično pa so ga zasnovali in vodili ZDA. Bombardiranje je bilo usmerjeno v izbrane cilje v srbskem delu Bosne in Hercegovine, kar je skupaj z ofenzivo hrvaških in muslimanskih sil povzročilo zmanjšanje moči srbskih sil. Vojna v Bosni in Hercegovini se je končala s podpisom Daytonskega sporazuma 15. decembra 1995, ki pa je ponovno služil kot potrditev moči ZDA, saj je bila vloga ZN s strani ZDA povsem marginalizirana. »Uradniki ZDA so dali jasno vedeti, da bodo sami vodili pogovore; osebje ZN pa je bilo iz pogovorov izključeno« (Gibbs 2009, 167).

Daytonski sporazum ni eksplicitno vključeval vprašanja Kosova, kar je leta 1996 spodbudilo nastanek Kosovske osvobodilne armade (KLA¹²), ki je z napadi na Srbe želela spodbuditi srbske protinapade in tako pritegniti pozornost Zahoda. Leta 1998 se je problem na Kosovu okrepil, Milošević pa je dobil s strani ameriškega odposlanca za območje Balkana

¹² Ushtria Çlirimtaree Kosovës – UÇK.

Richarda Holdbrooka ultimatum, da mora s Kosova umakniti vojaške sile, v nasprotnem primeru sledi bombardiranje. Po podpisu sporazuma leta 1998 je Milošević umaknil večino vojaških sil in pristal na mednarodni nadzor s strani Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE), KLA pa je umik izkoristila za novo ofenzivo proti Srbom in boji so se nadaljevali. Čeprav naj bi v misiji OVSE sodelovali nevtralni opazovalci, pa je bila realnost drugačna. To je bila »prikrita operacija Cie, v kateri je sodelovalo 2000 posebej izurjenih britanskih in ameriških obveščevalcev, pripadnikov specialnih enot in operativcev za "globinski nadzor"« (Estulin 2010, 111). Londonski Sunday Times je poročal: »Ameriški obveščevalni agenti [povezani z misijo OVSE] so priznali, da so pomagali pri urjenju KLA« (Sunday Times 2000, 12. Marec v Gibbs 2009, 186). Kljub temu da so ZDA leta 1998 KLA označile kot teroristično organizacijo, pa so se kasneje postavile na njeno stran in njene predstavnike predstavljale kot borce za svobodo. Sledili so številni poboji, poboj v vasi Račak, kjer so Srbi ubili 45 Albancev, pa je bil neposreden povod za odločitev o bombardiranju zveze NATO 24. marca 1999. Pred tem so ZN mir poskušali ponovno doseči z mirovno konferenco v Rambouilletu februarja 1999, ki so jo v ozadju vodile ZDA. Zaradi vojaškega aneksa, ki je bil del sporazuma, in ki je vseboval zahteve, na katere bi Srbija težko pristala, do podpisa zopet ni prišlo. Gibbs je mnenja, da je bil vojaški aneks »del večje strategije, orkestrirane s strani ZDA, s katero bi blokirali vsako možnost diplomatskega dogovora in tako ustvarili izgovor za vojno« (Gibbs 2009, 190). Tudi Estulin poudarja, da je republikanski politični odbor v ameriškem senatu v tajnem poročilu že 12. avgusta 1998 ugotavljal, da je »načrtovanje Natovega posredovanja na Kosovu pod ameriškim vodstvom zdaj že dodobra v teku ... Zdi se, da je zdaj edini manjkajoči element le še dogodek – s primernim odzivom v medijih – zaradi katerega bi bilo posredovanje politično sprejemljivo« (Estulin 2010, 117). Kmalu po začetku bombardiranja je v javnost prišla novica o odkritju srbskega tajnega plana imenovanega operacija Podkev, ki naj bi pozival k izkoreninjenju etničnih Albancev iz Kosova, ob čemer pa številni dvomijo v obstoj dokumenta, glede na to, da ta ni bil nikoli predložen kot dokazno gradivo v sojenju zoper Miloševića na haaškem sodišču. Ker so številni verjeli v obstoj dokumenta in ga jemali kot dejstvo, je bilo na podlagi argumenta, da Srbi nad Albanci izvajajo genocid in da je potrebno Albance zaščititi, relativno lahko upravičiti posredovanje na Kosovu. Kljub hudim grozodejstvom, ki so jih storili Srbi, pa so vsa mednarodna sodišča zanikala dejanje genocida. Zaradi strahu pred ruskim in kitajskim vetom so se ZDA izognile odobritvi Varnostnega sveta in to upravičile z nujnostjo takojšnjega humanitarnega posredovanja. S tem so ponovno spodkopale vlogo ZN in odprle številna nova vprašanja povezana s posredovanjem brez odobritve Varnostnega sveta. Operacijo Allied

Force je vodila zveza NATO, pri čemer pa so igrale ključno vlogo ZDA, ki so računale na hitro kapitulacijo Srbov, kar pa se ni zgodilo. Z bombardiranjem zveze NATO se etnično čiščenje ni ustavilo, temveč se je le še bolj okrepilo. The Economist je poročal: »Poročila iz vojnih območij /.../ kažejo na povezanost intenzitete zračnih napadov in brutalnost srbske represije« (Economist 1999, 8. Maj v Gibbs 2009, 197). Tako je bilo med vojno iz Kosova izgnanih približno 850.000 etničnih Albancev, kar je štirikrat več kot v času pred bombardiranjem zveze NATO, za kar so nedvomno v veliki meri odgovorni Srbi, vendar pa bi morala za to delno odgovornost prevzeti tudi zveza NATO, ki je z bombardiranjem spodbudila maščevanje Srbov. To potrjuje tudi podatek o smrtnih žrtvah, ki so v zvezi z vojno na Kosovu na sodišču bremenila Miloševića. Odgovoren je bil za 600 smrtnih žrtev, od katerih je bilo zgolj 45 ubitih pred začetkom bombardiranja zveze NATO. Vojna se je končala 10. junija 1999 s podpisom mirovne pogodbe, na Kosovo pa so bile napotene mednarodne oborožene sile KFOR za zagotovitev varnosti in miru. Zaradi neurejenega statusa Kosova je prihajalo kasneje do ponovnih izbruhov nasilja, sile KFOR pa ostajajo zaradi pomanjkanja politične rešitve kosovskega vprašanja še vedno aktivne.

Čeprav so ZDA svoje interveniranje v konfliktih na Balkanu vedno upravičevale s humanitarno noto, pa žal ostaja to še en primer v zgodovini, ko so ZDA s samovoljnimi akcijami spodkopavale poskuse mediacije EU in ZN in s tem v številnih primerih še dodatno zmanjševale možnost sprave med etničnimi skupinami. Ključni motivi, ki jih lahko vidimo iz ameriških potez, tako niso bili humanitarni, ampak so želeli ponovno potrditi prevlado nad Evropo in v obdobju po hladni vojni ponovno zagotoviti funkcijo zveze NATO, ki je svoje delovanje razširila na območja zunaj držav članic, in je tako še dodatno krepila ameriško hegemonijo.

6.4 ALTERNATIVE

Kljub številnim razpravam se ob humanitarnih katastrofah zdi, da se ZN vedno znova znajdejo v začaranem krogu. Poleg zapletov s stalnimi članicami, ki si v številnih situacijah nasprotujejo, se pojavi še dilema o posredovanju ali neposredovanju, ki zamegli spekter ostalih mehanizmov za vzpostavljanje in ohranjanje miru, intervencijam, ki jim številni očitajo, da so brez pravega plana, pa velikokrat ne sledi resen plan za pokonfliktno obdobje.

Da konflikti v državi ne bi ponovno izbruhnili, je pomembno, da postane država politično in socialno stabilna, pri čemer se velikokrat pozablja na nujnost razoroževanja, saj bi lahko kopičenje orožja iz konfliktnega obdobja ponovno privedlo do konflikta, in čiščenje minskih polj, kar je predpogoj, da lahko prebivalstvo ponovno varno zaživi. Številni kritiki opozarjajo tudi na obdobje pred izbruhom humanitarne katastrofe, ko bi se lahko naredilo največ za preprečitev hudih kršitev človekovih pravic in tako ZN očitajo prepočasen odziv ter kratkoročno reševanje problema. Na nujnost preventivnega delovanja v obdobju pred izbruhom konflikta je opozorila tudi doktrina Odgovornost zaščititi, vendar njeni pozivi v praksi zaenkrat še niso padli na plodna tla.

Čeprav so nekateri mnenja, da se v prihodnosti ne bi smelo iskati alternative Varnostnemu svetu kot viru avtoritete, ampak poskrbeti, da bi z notranjimi reformami ta deloval bolje, kot deluje sedaj, pa Medicoff rešitev vidi v nevtralnih institucionalnih mehanizmih. Primer tega bi bilo »svetovalno ali posvetovalno telo o uporabi sile, bodisi znotraj ali zunaj ZN, ki bi bilo oblikovano z nekaj izolacije do vpliva močnih držav« (Mednicoff 2006, 394). Vanj bi lahko bili po njegovem mnenju vključeni tako »teologi in humanisti iz različnih perspektiv, kot tudi pravniki, akademiki in strokovnjaki s področja človekovih pravic« (Mednicoff 2006, 394), z upoštevanjem mnenj številnih nevladnih organizacij, ki delujejo na področju človekovih pravic, pa bi tem dal jasno priznanje in institucionalno konkretizacijo njihovega vpliva. Tudi Ayoob je mnenja, da bi se moralo v primeru, če stalne članice ne bi bile pripravljene razširiti članstva, vprašanje humanitarnih intervencij prenesti iz notranje pristojnosti Varnostnega sveta. V tem primeru predlaga »novo, široko zasnovano institucijo imenovano Humanitarni svet, ki bi bil oblikovan kot del ZN« (Ayoob 2010, 136). Ta bi imel ustrezno zastopanost iz vseh regij, sestavljalo pa bi ga približno 50 članic za določen čas, ki bi se izmenjavale. Odločitve bi sprejemale z dvotretjinsko večino, nobena članica pa ne bi imela pravice veta. »Vse intervencije, ki ne bi bile odobrene s strani Humanitarnega sveta, bi morale biti obravnavane kot nelegalne in nelegitimne« (Ayoob 2010, 136).

7 MOBILIZACIJSKA VLOGA MEDIJEV

Z razvojem medijev je prišlo do hitrejše in obsežnejše izmenjave informacij in mnenj, meja med mediji in občinstvom pa se je začela brisati. Tako občinstvo ni več le pasivno, ampak aktivno sooblikuje vsebine. Kljub številnim sodobnim družbenim medijem se zdi, da imajo tradicionalni mediji še vedno pomembno vlogo in velik vpliv na oblikovanje javnega mnenja. V nadaljevanju se bomo dotaknili vprašanj, povezanih z odnosi med vladnimi elitami, mediji in občinstvom oz. javnim mnenjem. Zanimalo nas bo, kakšen vpliv imajo vladajoče elite na medije, kaj vse vpliva na objektivnost in verodostojnost medijskega poročanja ter ali imajo mediji mobilizacijsko vlogo tako pri ljudstvu kot tudi pri odločitvah vlad. Na koncu pa bomo analizirali medijsko poročanje v primeru Jugoslavije.

7.1 KONFORMIZEM MEDIJEV

»Mednarodni konflikti današnjega časa običajno niso le bitka orožij ampak tudi bitka mnenj« (Nord in Strömbäk 2006, 85). Ker se javno mnenje oblikuje predvsem na podlagi informacij, ki jih ljudje dobijo prek medijev, imajo ti tako ključno vlogo. Mediji ne le zbirajo novice, ki jih posredujejo ljudem, pač pa jih tudi oblikujejo in jih s premišljeno prezentacijo tudi vrednotijo. Zaradi kompleksnosti in ovir, ki jih prinaša vojno poročanje, se morajo poročevalci velikokrat zanašati na vladne informacije in tako predstavljajo močno orožje za vladajoče elite, ki na tak način preprečijo širjenje potencialno nevarnih informacij. »Vsaka država, totalitarna ali demokratična, uporablja različne tipe propagande pred vojno (da pripravi in mobilizira), med vojno (da zmede in spodbudi) in po vojni (da upraviči in piše zgodovino)« (Nord in Strömbäk 2006, 86). V diskurz vladnih elit je poleg usmerjenih informacij vključena še emocionalna komponenta, ki pogloblja kategoriziranje »mi« in »oni« in tako v črno-belem prikazovanju konfliktov predstavlja »druge« kot čisto zlo, »nas« ali naše zaveznike pa kot žrtev. Po napadu 11. septembra 2001 se je emocionalna komponenta še okrepila in postala učinkovitejša.

Ker so številni mediji v zadnjem času razvili 24-urno poročanje, pomeni, da je potrebno vsak dan zapolniti medijski prostor, kar pa lahko pomeni slabost, saj morajo poročevalci nenehno zbirati informacije, pri tem pa včasih nimajo časa preverjati resničnosti podatkov. Konflikte predstavijo poenostavljeno in tako svetovna javnost ne dobi celostne slike kompleksne situacije v državi, v kateri se dogaja humanitarna katastrofa. Kljub pojavu številnih aktivistov, ki z amaterskimi posnetki opozarjajo na kršitve, ki jih mediji ljudem ne posredujejo, pa ljudje take informacije težko umestijo v poenostavljene slike konfliktov, ki so si jih oblikovali na podlagi poročanja medijev. Če poenostavljenemu poročanju dodamo še to, da so številni mediji v lasti ali pod nadzorom vlad in vplivnih ljudi in da se manjši mediji opirajo na informacije medijev vplivnih držav, se ob tem pojavi vprašanje verodostojnosti informacij, ki se zahodnemu človeku ob spremljanju zahodnih medijev zdijo samoumevne. V takem primeru je razumljivo, da lahko vlade svoje volivce prepričajo v nujnost posredovanja v drugo državo. Eden od krivcev za pristransko poročanje je lahko tudi patriotizem poročevalcev samih. Med bombnim napadom na Jugoslavijo je ameriški poročevalec Dan Rather dejal: »Sem Američan in sem ameriški poročevalec. In ja, ko se odvija boj, v katerega so vključeni Američani, me lahko kritizirate, preklinjate, vendar takrat vedno navijam za našo zmago« (Blum 2006, 12).

Če je usmerjeno poročanje učinkovito orožje vladnih elit, pa je lahko skromno poročanje ali celo molk njihov največji zaveznik. Ko je Turčija v 90. letih zagrešila huda grozodejstva proti zatiranim Kurdom, so ji ZDA zagotovile »80 odstotkov potrebnega orožja, vključno z visokotehnološko opremo, ki je bila uporabljena za surova kazniva dejanja« (Chomsky 2008, 33), pri čemer so, »z izjemo redkih, mediji in mnenjski voditelji ostali tiho« (Chomsky 2008, 33).

Čeprav imajo mediji pomembno vlogo pri opozarjanju na hude kršitve človekovih pravic, o katerih bi brez njihovega javljanja iz kriznih žarišč svetovna javnost le malo vedela, pa v svojem poročanju velikokrat pozabijo na pred in pokonfliktno obdobje. Z medijskim poročanjem o nasilju in z ignoriranjem pred in pokonfliktnega obdobja mediji preusmerjajo poudarek in sredstva iz stroškovno učinkovitejših in dolgoročnih prizadevanj, ki so usmerjena v preprečevanje nasilja in obnovo povojnih razdejanj, v kratkoročno nudenje prve pomoči. »Redko se poroča o konfliktu, ki je pred tem, da eksplodira. Predvsem vojna in podobe spopadov so tiste, ki katalizirajo televizijske prenose in ne manj jasne možnosti, da bo v nekem nedoločljivem trenutku izbruhnil konflikt. Ko gre za preprečevanje konflikta, je

medijsko poročanje prepozno, da bi pomagalo« (Gowing 1997). S prenehanjem poročanja v pokonfliktnem obdobju pa svetovna javnost velikokrat pozabi na države, ki ostanejo v težki situaciji, in ker sredstva sledijo kameram, se velikokrat s tem konča tudi finančna pomoč, ki s tem ni usmerjena v dolgoročno prizadevanje. »Dobro medijsko pokriti nasilni konflikti so dobro financirani, medtem ko pozabljeni prejmejo, če že, občutno manj sredstev in, ker ima izbira konfliktov velikokrat malo opraviti s humanitarnimi potrebami, to privede do neučinkovite dodelitve sredstev« (Jakobsen 2000, 139).

7.2 UČINEK CNN

V času 24-urnega poročanja se je razvila teorija o domnevnem učinku medijev na odločitve vlad in s tem na oblikovanje politike. S poročanjem v živo ali kmalu po samem dogodku javnost hitro izve za številne naravne nesreče in vojaške spopade, ki se zgodijo na drugem koncu sveta, in se na njih velikokrat tudi odzove. Številni avtorji so tako mnenja, da imajo mediji in javno mnenje vse večji vpliv na odločitve vlad, vendar pa se pri vprašanju razsežnosti vpliva njihova mnenja delijo.

Zagovorniki t.i. učinka CNN trdijo, da je pritisk medijev ključen pri odločitvi vlad, da intervenirajo proti svoji volji ali da se umaknejo iz držav, v katerih so intervenirale. Šolski primer je po njihovem mnenju posredovanje ZDA v Somaliji leta 1992, ki ga razumejo kot odziv na pritisk javnega mnenja, ki je ob televizijskih posnetkih umirajočih Somalijcev postalo sočutno. Občutek solidarnosti pa je po njihovem mnenju izginil, ko so se na ekranih pojavili posnetki mrtvih ameriških vojakov, ki so jih nosili po ulicah Mogadiša. Boettcher poudarja, da je prav CNN informiral Američane o številnih humanitarnih krizah, o katerih pred tem niso vedeli ničesar, in dodaja, da »številni zagovarjajo, da Američani niso videli situacije v Ruandi kot humanitarno krizo, ker CNN ni poročal neposredno s terena v Kigaliju« (Boettcher 2004, 335). Tako je po mnenju mnogih prav pomanjkanje medijskega poročanja o genocidu v veliki meri botrovalo nezainteresiranosti javnega mnenja za intervencijo.

Skeptiki pa na drugi strani zagovarjajo, da je vpliv učinka CNN zanemarljiv, saj po njihovem mnenju na odločitve o začetku humanitarne intervencije v končni fazi vplivajo drugi dejavniki. Jakobsen trdi, da »mediji očitno ne morejo prisiliti vlad v nekaj, kar hočejo, ko

želijo vlade intervenirati, pa te v resnici prisilijo medije, da mobilizirajo podporo za uporabo sile« (Jakobsen 2000, 134). Kot primer slednjega navaja Zalivsko vojno in intervencijo na Haitiju leta 1994. Čeprav Jakobsen ne izključuje vpliva učinka CNN v primerih, ko vlade nasprotujejo intervenciji v konfliktih z množičnim kršenjem človekovih pravic, pa opozarja, da le-ta ni dovolj, da bi sam povzročil intervencijo. »V primeru Somalije je tiskovni predstavnik Bele hiše Marlin Fitzwater trdil, da je bila Busheva administracija pod pritiskom iz vseh strani, da pa je televizija pahnila stvar čez rob« (Gowing v Jakobsen 2000, 134). Tudi Gibbs trdi, da empirične analize kažejo, da so svetovni mediji postali pozorni na somalijsko lakoto po tem, ko se je ameriška vlada začela pripravljati na intervencijo. Z drugimi besedami: »Medijsko zanimanje za lakoto je sledilo vladnemu zanimanju, zato je težko sprejeti tezo, da je medijsko poročanje povzročilo intervencijo« (Gibbs 2009, 136). Enako pa je Jakobsen skeptičen do vpliva, ki ga pripisujejo učinku CNN v primeru umika sil iz Somalije. »Clintonova administracija je razmišljala o umiku, še preden je bilo 3. oktobra leta 1993 ubitih 18 vojakov, zato so bila vrata za umik že na široko odprta« (Jakobsen 2000, 136).

7.3 NEOBJEKTIVNO POROČANJE V PRIMERU JUGOSLAVIJE

Konflikti v Jugoslaviji so skozi čas napolnili prostor številnih zahodnih medijev, njihovo poročanje pa se je med seboj le malo razlikovalo. Kljub temu, da sta bila pred hrvaško osamosvojitvijo tako Tuđman kot Milošević kriva za podpihovanje nasilja, so zahodni mediji Tuđmana predstavljali kot »lep primer demokratičnega liberalca, ki zagovarja svobodo trga, in ki so mu naklonjene ZDA« (Gibbs 2009, 68), Miloševića pa kot »izredno konzervativnega in neokomunista« (Gibbs 2009, 67). Demonizacija Miloševića je bila stalnica skozi vsa obdobja jugoslovanskih konfliktov.

Na podlagi študij, ki sta ju opravila Mednarodno kazensko sodišče za nekdanjo Jugoslavijo (ICTY) in Sarajevski raziskovalni in dokumentacijski center (SRDC), lahko vidimo, da je bilo poročanje o grozodejstvih bosansko-hercegovske vojne pretirano. »Številni so poročali, da je bilo število smrtnih žrtev na vseh straneh bosanskega konflikta med 200.000 in 250.000. Te ugotovitve so bile ponovljene večkrat, v stotinah člankov časopisov in revij med vojno in po njej« (Gibbs 2009, 123). Študija ICTY je ugotovila, da je bilo skupno število smrtnih žrtev približno 110.000 (Nilson v Gibbs, 123), SRDC pa je podala število med 97.000

in 107.000 (Bosnia War Dead Figure Announced v Gibbs 2009, 123). Število smrtnih žrtev tako ni nikoli doseglo stopnje, o katerih so poročali v svetovnih medijih.

Senzacionalizma so se mediji posluževali tudi ob poročanju o srbskih koncentracijskih taboriščih, ki so jih primerjali z nemškimi. Brez dvoma so bila tam storjena huda grozodejstva, vendar je bilo primerjanje z nemškimi uničevalnimi taborišči pretirano. To je priznal tudi Izetbegović v intervjuju leta 2003: »Ja, mislil sem, da bodo trditve [o uničevalnih taboriščih] pomagale sprožiti bombardiranje [s strani zahodnih sil proti Srbom] ... Poskušal sem, vendar so bile moje trditve lažne. Uničevalnih taborišč ni bilo, čeprav so bile razmere [v koncentracijskih taboriščih] grozne« (Power v Gibbs, 125).

Ob obleganju Sarajeva so številni poročali o trpljenju civilistov zaradi ostrostrelcev in topniškega obstreljevanja. Čeprav so bile nedvomno za večino žrtev odgovorne srbske sile, pa je o drugi dimenziji teh napadov le malokdo poročal. V številnih primerih so »bosanske sile same bombardirale Sarajevo in za žrtve krivile Srbe« (Gibbs 2009, 125) ter namerno izzvale srbsko bombardiranje na civiliste. To je bilo glavno orožje za pridobitev mednarodne podpore, ki bi na podlagi ogorčenja sprožila vojaško intervencijo, mediji pa so s svojim poročanjem močno pripomogli k širjenju bosanske anti-srbske propagande in z jasnimi stališči oblikovali poenostavljeno predstavo o tem, kdo je agresor in kdo žrtev.

Tudi ob poročanju o nemirih na Kosovu se je prek medijev velikokrat širilo številne neresnice ali poenostavljene zgodbe. Zgodbo o pokolu v vasi Račak so prvi objavili v časopisu New York Times z naslovom: Iznakažena kosovska trupla najdena po srbskem napadu¹³, pri tem pa niso omenili, da je KLA uporabljala Račak kot bazo, iz katere so napadali srbske sile, kar je nedvomno pripomoglo k ustvarjanju predstave o srbskih neracionalnih agresorjih. Prvi objavi zgodbe so sledile objave po številnih regionalnih novicah in časopisih, vsem pa je bila skupna podobna verzija zgodbe. Tako so med drugim tudi pisali, da je šlo za pokol civilistov, kar pa se je kasneje izkazalo za neresnico, saj je bila po pričevanjih večina žrtev pripadnikov KLA ali njihovih simpatizerjev, ki so bili ubiti med spopadom. Tudi nekdanji vodja KLA Hashim Tači je odkrito priznal: »Kamen se nam je odvalil od srca, ko je Walker [ameriški vodja misije OVSE] prišel in brez obotavljanja dejal: To je pokol civilistov« (Rainio in ostali v Wolfgram 2008, 159). Wolfgram trdi, da v

¹³ The New York Times, 17. januar 1999.

podatkovni bazi Lexis-Nexis ni moč najti ene reportaže iz tistega časa, ki bi dvomila v predstavljeno zgodbo s strani ameriške vlade in dodaja, da se je »s širjenjem zgodbe iz centra na periferijo ustvarila tudi iluzija o številnih neodvisnih virih« (Wolfgram 2008, 158). Iluzija o številnih neodvisnih virih se je ponovila tudi v primeru poročanja o operaciji Podkev, kjer je brez dvoma o resničnosti dokumenta zopet prišlo do širjenja podobne zgodbe iz centra na periferijo. Kmalu po objavi novice o operaciji Podkev pa so začeli številni povezovati operacijo s pokolom v vasi Račak in neracionalno srbsko barbarstvo le še podkrepili. Wolfgram (Wolfgram 2008) opozarja, da so lažne in zmanipulirane informacije, ki so bile oblikovane med leti 1998 in 1999, še danes del sodobne naracije o konfliktu na Kosovu in na podlagi katerih še danes upravičujejo posredovanje zveze NATO.

Poleg usmerjenega poročanja medijev pa lahko na drugi strani vidimo tudi odsotnost informacij, ki bi spremenile javno mnenje o upravičenosti intervencije in vprašljivosti njene humanitarnosti. Thussu (Thussu 2000, 352–353) na podlagi analize poročanja medijske hiše CNN ugotavlja, da je ta ignorirala uporabo orožja, ki je vsebovalo radioaktivne materiale, kolateralno škodo predstavljala kot izjemo, pri čemer je ignorirala bombardiranje civilistov v bolnicah, medijskih hišah, stanovanjskih soseskah in tovarnah in ob tem poenostavljeno poročala o kompleksnosti situacije na Kosovu v formatu »mi« proti »njim«.

8 HUMANITARNI IMPERIALIZEM

V obdobju klasičnega imperializma so si kolonije prizadevale zagotoviti oskrbo z določenimi surovinami s pridobivanjem ozemelj, gospodarske vezi med kolonizatorko in kolonijo pa so bile relativno zaprte. To je povzročilo, da je odnos med kolonizatorkami močno zaznamovalo rivalstvo. Z uveljavitvijo pojma suverenosti in odpiranjem meja je klasični imperializem zamenjal neoliberalni imperializem, ki tako vključuje drugačna ekonomska in geopolitična razmerja, kot so tista, povezana s starimi medimperialističnimi rivalstvi. Med drugim je zanj značilno tudi sodelovanje med razvitimi kapitalističnimi državami. Kiely pravi, da je neoliberalizem »oblika imperializma proste trgovine, ki ponovno krepi delitev sveta v jedra in periferije globalnega kapitalizma« (Kiely 2010, 170), pri čemer dodaja, da se vse odvija v novem kontekstu, ki je omogočil številnim periferijam, da so se do določene mere industrializirale in do neke mere integrirale v svetovni tok kapitala, vendar se je v številnih pogledih dominacija in marginalizacija v mednarodni kapitalistični ureditvi še okrepila. Globalizaciji tako ni uspelo zmanjšati neenakega razvoja in podrejenosti tretjega sveta Zahodu. Uspešne države imajo tako s spodbujanjem odprtega trga več možnosti, ki jih ta ponuja, kot subalterne države, ki zaradi številnih mehanizmov ne le zaostajajo za Zahodom, ampak, kot je bilo že velikokrat poudarjeno, ostajajo podrejene.

Čeprav nastopa Zahod v številnih situacijah kot entiteta, pa so gonilna sila obstoječega mednarodnega sistema ZDA, ki prek številnih mednarodnih institucij, organizacij, korporacij ... spodbujajo uveljavljanje svojih interesov, vrednot, idej in pogledov na svet. »ZDA imajo dominacijo nad vsemi drugimi kapitalističnimi državami, ki imajo razmeroma malo svobode pri izbiri svojih politik in nadzoru svojih gospodarstev, ki jim nasprotuje ameriška država. /.../ Delujejo kot organizator svetovnega kapitalizma« (Rowthorn v Kiely 2010, 139). Čeprav so skozi zgodovino spodbujale razvoj in povezovanje tako prvega kot tudi tretjega sveta, pa so istočasno s številnimi mehanizmi preprečevale razvoj držav, ki bi lahko postale konkurenčne, ali povezovanje, ki bi lahko zmanjšalo njihov vpliv. Primer slednjega je oblikovanje Skupne zunanje in varnostne politike EU, ki bi lahko zmanjšala vlogo NATA in s tem ameriškega vpliva, zato so ZDA že od samega začetka aktivno spodkopavale evropsko vojaško integracijo. Marca leta 1992 je bil v časopisu New York Times objavljen osnutek

navodil obrambnega načrtovanja¹⁴, ki ni bil namenjen za javno objavo. Dokument je bil deležen številnih kritik, saj je vseboval imperialistične težnje po permanentni globalni dominaciji ZDA. V njem so bile opisane politike unilaterizma in preventivnih vojaških akcij, ki bi zatrle morebitne grožnje drugih narodov in preprečile morebiten dvig katerekoli druge države v velesilo. Ob iskanju možnih vojaških tekmecev je bila izpostavljena tudi EU, pri čemer pa bi ZDA morale aktivno blokirati ustanovitev neodvisne evropske zunanje in varnostne politike: »Prizadevati si moramo za preprečitev zgolj evropske varnostne ureditve, ki bi ogrozila NATO, posebej zavezniških integriranih poveljniških struktur« (Tyler v Gibbs 2009, 31). Dokument je med drugim predvideval tudi širitev NATA na vzhod in tako so leta 1999 Poljska, Madžarska in Češka postale pravnomočne članice. Širitev na vzhod je za NATO pomenila nove možnosti, saj je zaradi pomanjkanja potencialnih sovražnikov po koncu hladne vojne postajalo poslanstvo NATA že vprašljivo, novi vojaško industrijski kompleksi pa so prinesli dobiček tudi številnim ameriškim korporacijam.

Na podlagi podatkov iz številnih prejšnjih poglavjih lahko torej vidimo, da je prepad med ameriško retoriko in dejanji v praksi zelo velik. Leta 1999 je Samuel Huntington podal kritično oceno ameriške uradne retorike, ki je ZDA predstavljala kot dobronamernega hegemon in prvo neimperialistično velesilo:

V zadnjih nekaj letih so ZDA med drugim poskušale oziroma se je zdelo, da poskušajo bolj ali manj unilateralno početi naslednje: izvajale so pritisk na druge države, da sprejmejo ameriške vrednote in prakse na področju človekovih pravic in demokracije; preprečevale drugim državam razvoj vojaških zmogljivosti, s katerimi bi se lahko zoperstavile ameriški konvencionalni premoči; uveljavljale ameriško pravo v drugih družbah zunaj svojih meja; razvrščale države glede na njihovo upoštevanje ameriških standardov na področju človekovih pravic, drog, terorizma, širjenja jedrskega orožja, raket in verske svobode; vpeljevale sankcije proti državam, ki ne izpolnjujejo ameriških standardov o teh vprašanjih; spodbujale interese ameriških korporacij pod slogani o prosti trgovini in odprtih trgih; oblikovale politike Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada, da služijo tem istim korporativnim interesom; posredovale v lokalnih konfliktih, v katerih so imele relativno malo neposrednega interesa; prisilile druge države, da so sprejele gospodarske in socialne politike v korist ameriškim gospodarskim interesom; spodbujale ameriško prodajo orožja v

¹⁴ Defense Planning Guidance, osnovan za obdobje 1994–1999.

tujino, hkrati pa skušale preprečiti prodajo orožja s strani drugih držav; /.../ nekatere države so označile kot "malopridne države" in jih izključile iz svetovnih institucij, ker niso hotele upoštevati ameriških želja (Huntington, 1999).

Kljub številnim kritikam pa imajo ZDA še vedno tak vpliv, da se jim države ali skupnosti težko zoperstavijo. Redke, ki to storijo, postanejo zaznamovane kot »malopridne države« ali »teroristične organizacije«, discipliniranje zoperstavljanju ameriški hegemoniji pa lahko privede celo do napovedi vojne. Ko so ZDA ogrožene, se odzovejo na prisilni način, s seboj pa velikokrat potegnejo koalicije držav ali celo ZN. Gre za »neskončno možnost vojne, ki ga imperialni kapital potrebuje, da lahko ohranja hegemonijo nad svetovnim sistemom nacionalnih držav« (Wood v Kiely 2010, 151).

Koncept humanitarnih intervencij sam po sebi ni problematičen in ob humanitarnih katastrofah redkokdo spremlja trpljenje ljudi brez slabe vesti. Če se opremo na Tesóna (Tesón 2006), humanitarna intervencija prav tako ni problematična, če so v ozadju držav, ki sodelujejo v intervenciji, sebični motivi, imajo pa te države humanitarno namero. Ta pa postane problematična, ko pri interveniranju ni ne humanitarne namere ne humanitarnih motivov in se jo tako zlorabi pod krinko zagovarjanja človekovih pravic. Če na tej točki združimo do sedaj napisano, vidimo, da hegemonija ZDA nad preostalim svetom težko dopušča možnost enakega razvoja preostalega sveta, ohranja zaveznitva z neliberalnimi vladami držav v razvoju, skrbi za interese svojih korporacij in oboroževalne industrije in kljub deklarativnem altruizmu ustvarja in ohranja mednarodno ureditev na podlagi svojih interesov. Glede na dosedanjo prakso humanitarnih intervencij lahko Bricmontovo tezo (Bricmont 2006), da vodijo humanitarne intervencije v izgradnjo humanitarnega imperializma, lažje potrdimo kot ne. In tudi če bi se v prihodnosti zgodili premiki v smeri določitve kriterijev za humanitarno interveniranje, strožja pravila za uporabo oboroženih sil ali podobni mehanizmi, ki bi zmanjševali možnost zlorabe humanitarnih intervencij, bi po dosedanji praksi ZDA lahko sklepali, da bodo te vedno znova znale zaobiti zakon, če ne drugače pa na osnovi moralnega upravičevanja.

9 SKLEP

Ideologija je »skupek idej, ki so značilne za določeno skupino ljudi ali razred« (Eagleton 1991, 1) in na podlagi katerih posameznik dojema svet okoli sebe. Ker gre pri oblikovanju idej, vrednot in prepričanj v veliki meri za »obliko misli, ki je motivirana s strani družbenih interesov« (Eagleton 1991, 1), so lahko te pravilne ali izkrivljene, dojemanje sveta pa se lahko z vsako novo izkušnjo in informacijo spreminja. Glede na to, da težko govorimo o prejemanju golih informacij, ampak so te največkrat del neke ideologije, lahko vidimo, da tudi objektivno poročanje medijev ni povsem objektivno, saj je vpeto v vrednostni sistem neke družbe. Če temu dodamo še informacije, ki jih dobimo iz političnih krogov, pa lahko vidimo, da so te velikokrat oblikovane interesno, za njimi pa se skriva še boj za moč in oblast. Ker večina povprečnih zahodnjakov dojema svet na podlagi informacij, ki jih dobi prek medijev, imajo prav ti veliko moč pri oblikovanju javnega mnenja in lahko služijo tudi kot orodje številnim interesom vladnih politik.

Skozi vso zgodovino je na političnem področju vladal boj za moč in oblast, ki je bil močno povezan tudi z ekonomsko močjo in s tem z razvojem. V času kolonializma je Zahod oblikoval superioren odnos do tretjega sveta in se s tem močno okoristil, saj so kolonije prinašale številne ugodnosti, kot so naravne surovine, nov trg za izvoz, poceni delovna sila in priložnost za nove investicije svojih korporacij. Razvoj kolonij je tako postal močno odvisen od metropol, te pa so svoj vpliv zaradi interesov obdržale tudi po obdobju dekolonizacije. Ohranjanje odnosa pokrovitelj-klient so dosegale prek številnih mehanizmov tako na političnem kot tudi na ekonomskem področju. Med drugim so politično in finančno podpirale določene politične struje, velikokrat nedemokratske diktatorje, financirale državne udare v primeru »napačnih« političnih struj na oblasti in financirale številne volitve. Z globalizacijo so začele izvažati kapitalistični ekonomski sistem, ki je z lažno ideologijo o razvoju tretjega sveta tega le še bolj pahnil v začaran krog. Dolgovi, ki so si jih nakopale države tretjega sveta, so Zahodu prek Bretton-Woods institucij odprli vrata še za širjenje neoliberalnih politik, kar je subalternim državam dokončno preprečilo svobodno izbiro in razvoj političnega, socialnega in ekonomskega sistema. Pri tem ne smemo zanemariti dejstva, da tudi omenjene mednarodne

institucije v svoji ideologiji uporabljajo retoriko pomoči revnim državam, vendar se je skozi prakso pokazalo, da se v ozadju altruizma skrivajo številni politični in ekonomski interesi. Uvedba programov za strukturno prilagajanje, ki naj bi rešila države iz ekonomske krize, je v številnih primerih povzročila še večjo bedo in ekonomske krizi je sledila politična kriza, ki se je razrasla v nemire in spopade.

Zahodnim političnim elitam je v času kolonializma uspelo v ljudeh zasidrati ideologijo o spreminjanju barbarskih plemen v civilizirano prebivalstvo, pri čemer so zanemarile podatek o izkoriščanju teh plemen, danes pa je to ideologijo zamenjal diskurz o tem, kako moramo pomagati tretjemu svetu iz revščine, pri tem pa se ne omenja mehanizmov, ki jih je vzpostavil Zahod in ki tretjemu svetu preprečujejo razvoj, primerljiv z zahodnim. Na podlagi informacij, ki jih o tretjem svetu povprečen prebivalec Zahodnega sveta dobi prek medijev, je razumljivo, da se njegove predstave največkrat končajo pri lačnih otrocih, boleznih in plemenskih vojnah, redko kdo pa ve za številne tragedije, ki so povezane s plantažami kave, rudniki diamantov, tovarnami tekstila in obutve, izdelovanjem pirotehničnih sredstev ... in degradacijo naravnega okolja, ki so jo povzročile zahodne korporacije. Vse to so informacije, ki bi lahko zamajale obstoječo ideologijo zahodnega sveta in s tem pogled na obstoječi kapitalistični ekonomski sistem, zato je zahodnim političnim elitam v interesu, da take informacije ne dosežejo širše javnosti.

Kljub številnim kršitvam osnovnih človekovih pravic, za katere je odgovoren Zahod, pa se ta v svoji retoriki močno zavzema za človekove pravice in širjenje demokracije po svetu. Pri upravičevanju intervencij v druge države si pomaga s poenostavljenim prikazovanjem črno-bele slike, pri čemer je ključno kategoriziranje »mi« in »oni« ter »dobro« in »zlo«. Državne voditelje, ki jih je pred tem politično in finančno podpiral, čez noč označi za diktatorje in kršitelje človekovih pravic, njihove države pa označi kot »malopridne« ali »propadle« države. Z 11. septembrom in z napovedjo vojne proti terorizmu je Zahod svojo retoriko še zaostрил. Gibanja in organizacije, ki so se uprle zahodnim vplivom in neprestanim vmešavanjem v notranje zadeve, je Zahod označil kot teroristične organizacije, številne voditelje pa obtožil, da podpirajo terorizem. V svoji retoriki tako Zahod prikazuje teroristične napade kot povsem iracionalna dejanja, ki nasprotujejo zahodnim vrednotam, kot so demokracija in svoboda, ob tem pa se nihče na glas ne sprašuje, iz kje izhaja sovražnost do zahodnega sveta, »teroristov« pa se nikoli ne obravnava kot borci za pravice in enake možnosti. Ob napovedi vojne proti terorizmu je Zahod začel s prstom kazati na islamski svet,

kar je na Zahodu povzročilo oblikovanje zelo negativnega odnosa do islama. Res je, da so v zadnjem času islamski skrajneži postali agresivnejši in s sveto vojno širijo svoj vpliv v številnih politično šibkih državah, res pa je tudi, da je prav te skrajneže v številnih primerih oboroževal in uril prav Zahod. Enotna in močno poenostavljena slika o islamu, ki so jo oblikovale zahodne politične elite in jo posredovale svojim prebivalcem, onemogoča realno sliko islamskega sveta, v katerem številni muslimani obsojajo islamistične skrajneže, spodbujanje strahu pa služi za lažje upravičevanje vojne proti terorizmu. Kljub številnim kršitvam mednarodnega prava in človekovih pravic ostajata izvoz demokracije in vojna proti terorizmu v zavesti Zahodnega sveta nekaj samoumevnega in nujnega.

Zaradi številnih novih revolucij in vojn, ki v zadnjem času preplavljajo svet in povzročajo številne humanitarne katastrofe, ostaja debata o humanitarnih intervencijah aktualna. Zagovorniki humanitarnih intervencij vztrajajo pri zagovarjanju človekovih pravic in te postavljajo nad suverenost, ki je po njihovem mnenju privilegij in ne pravica. Mednarodna skupnost tako nima le pravice zaščititi prizadetega prebivalstva pač pa je to njena dolžnost. Nasprotniki humanitarnih intervencij pa hegemonski diskurz o človekovih pravicah vidijo bolj kot sredstvo za dosego imperialistične dominacije. Pri tem poudarjajo, da ostajata suverenost in načelo neintervencije še edino orožje, ki ga imajo šibke države v boju proti večjim, močnejšim in agresivnejšim državam. Kljub številnim razpravam o humanitarnih intervencijah pa ostaja Ustanovna listina ZN pri opredelitvi pomena suverenosti, človekovih pravic, uporabi sile in načelu neintervencije nespremenjena. Posledica tega so številne različne interpretacije, ki v nekaterih primerih omogočajo uporabo sile v humanitarne namene, v drugih pa odsotnost posredovanja upravičujejo na podlagi načela suverenosti in neintervencije. Tako smo lahko skozi zgodovino videli, da so se ZN na humanitarne katastrofe po svetu odzivali selektivno, zaradi pomanjkanja politične volje pa je bilo njihovo posredovanje v številnih primerih neučinkovito. Neučinkovitost ZN je v veliki meri posledica političnih in strukturnih ovir, vendar pa je kljub številnim pozivom k reformam težko pričakovati, da se bodo v prihodnosti stalne članice Varnostnega sveta odrekle svoji poziciji in moči.

Če je torej humanitarna intervencija v teoriji altruistično dejanje, pa lahko pri analizi (ne)posredovanja v Ruandi in na Kosovu najdemo številne indikatorje, ki postavljajo altruizem Zahoda pod vprašanje. Če je bil pokol v vasi Račak, kjer je bilo ubitih 45 Albancev, povod za hitro posredovanje zveze NATO, pa genocidno iztrebljanje v Ruandi ni prepričalo

mednarodne skupnosti, da bi s svojimi silami preprečila humanitarno katastrofo. Kljub pozivom, da se v Ruandi pripravlja pokol in vedenju o dogajanju takoj po začetku iztrebljanja, so se glavni akterji v mednarodni skupnosti izogibali uporabi besede genocid, javnosti pa predstavljali zamegljeno in poenostavljeno sliko dogajanja, da bi se s tem izognili pravni obvezi posredovanja. Na drugi strani pa je bila retorika ZDA in posledično neobjektivno medijsko poročanje o dogajanju na Kosovu le nadaljevanje izkrivljenega poročanja o dogajanju v bosansko-hercegovski vojni. Neprestana uporaba težkih besed, kot so genocid, pokol civilistov, izkoreninjenje etničnih Albancev (na podlagi domnevno lažnega dokumenta operacija Podkev) in demonizacija Srbov na čelu z Miloševićem je tako služila za upravičevanje nujnosti posredovanja. Kljub temu da mednarodna skupnost na čelu z ZDA humanitarno intervencijo na Kosovu še vedno predstavlja kot uspešno, pa številni opozarjajo na dodatno trpljenje civilnega prebivalstva, ki ga je povzročila intervencija, saj ta v resnici ni preprečila etnične čistke, ampak je agresivnost Srbov le še okrepila, posledično pa se je povečalo tudi število smrtnih žrtev in izseljenega prebivalstva. Kljub upravičevanju posredovanja zveze NATO, ki je temeljilo na nujnosti zaščite človekovih pravic, lahko skozi analizo dogajanja v Jugoslaviji v številnih primerih vidimo, da je bil boj za človekove pravice le del vladne retorike ZDA in tako bolj sredstvo za doseg cilja. ZDA so s svojim spodkopavanjem mirovnih pogajanj kar nekajkrat preprečile doseg kompromisa, ki bi lahko preprečil nadaljnje konflikte in vojne. Kljub embargu so posredno pomagale pri oboroževanju hrvaško-muslimanske federacije, čistke Hrvatov nad Krajinskimi Srbi niso javno obsodile, krivdo za nemire in smrtne žrtve so vedno pripisovale le srbski strani, podpirale KLA, čeprav so jih pred tem opredelile kot teroristično organizacijo, kolateralno škodo, ki je nastala ob bombardiranju, pa predstavljale kot redkost. Svojo ideologijo so širile še s propagando prek medijev, ti pa so tako v primeru Jugoslavije kot v primeru Ruande javnosti konformistično posredovali zgodbe, oblikovane v skladu s prezentacijami zahodnih političnih elit. Odziv mednarodne skupnosti v Ruandi in na Kosovu lahko analiziramo še na podlagi Tesónove teze, da je intervencija humanitarna, če imajo države, ki intervenirajo, humanitarno namero. Glede na to, da se je mednarodna skupnost v primeru Ruande izogibala besedi genocid, da bi se izognila intervenciji, torej ni imela humanitarne namere. Na koncu vojne je intervenirala le Francija, ki je imela interes ohraniti vpliv v državi, kljub temu da je sicer preprečila nekaj žrtev, o humanitarni nameri težko govorimo, saj je pri interveniranju tesno sodelovala s Hutujci, ki so v državi izvajali genocid. V primeru Kosova številni, ki zagovarjajo uspešnost intervencije, poudarjajo, da ZDA na Kosovu niso imele političnih in geostrateških interesov, ampak je bil njihov cilj preprečiti trpljenje civilnega prebivalstva. Glede na to, da so ZDA v

kosovski krizi videle priložnost za ponovno uveljavitev svoje moči in vloge zveze NATO, o odsotnosti interesov težko govorimo. Če po Tesónu to opredelimo kot nacionalni motiv, lahko v posredovanju, katerega cilj je bilo prenehanje obračunavanja, najdemo humanitarno namero, na podlagi česar bi lahko zaključili, da je bila intervencija humanitarna. Pri tem pa ni nepomembno, da so ZDA do zadnjega trenutka pred začetkom vojne preprečevale dosego kompromisa, ki bi lahko vojno tudi preprečil in da so pred tem naredile vse, da bi z demonizacijo in senzacionalizacijo prikazale Srbe in Miloševića v najslabši možni luči, Albance pa kot edine žrtve kosovskega konflikta. Na podlagi tega, kar se je dogajalo na političnem prizorišču pred vojno, na Kosovu tako težko govorimo o humanitarni nameri. Konflikta v Ruandi in na Kosovu lahko torej razumemo kot šolska primera, v katerih je bil diskurz človekovih pravic zlorabljen z namenom upravičevanja (ne)uporabe sile v drugi državi, s čimer lahko potrdimo zastavljeno tezo.

V prihodnosti lahko pričakujemo številne nove razprave o vprašanjih, povezanih s humanitarnimi intervencijami, ki pa bodo kot do sedaj najverjetneje potekale na podlagi natančnejše opredelitve humanitarne intervencije, načela suverenosti, človekovih pravic in uporabe sile v drugih državah. Na podlagi do sedaj napisanega lahko vidimo, da je vprašanje humanitarnih intervencij precej bolj kompleksno, kot se zdi na prvi pogled, in da se z reduciranjem tega vprašanja na pravna določila zanemarija bistvo problema, ki je v večini primerov krivo za pojav novih konfliktov v subalternih državah. Nihče torej ne govori o umetno določenih mejah v Afriki, ki so ljudstva razdelile znotraj različnih držav, in tako zaradi njihovega povezovanja spodbudile številne vojne, o zahodni kolonialni zapuščini, ki je zgradila odnos pokrovitelj-klient, ga z izvozom kapitalizma utrdila in z uvajanjem neoliberalnih politik še okrepila, s tem pa državam tretjega sveta dokončno preprečila svobodno izbiro političnega, socialnega in ekonomskega sistema. Politične krize v subalternih državah, ki so v večini primerov posledica ekonomskih kriz in boja za preživetje, se tako največkrat izvzame iz konteksta in se jih s humanitarnimi intervencijami rešuje šele po izbruhu konflikta. Ker je v bližnji prihodnosti težko pričakovati bistvene spremembe v odnosu med Zahodom in državami tretjega sveta, lahko s tem žal pričakujemo pojav številnih novih konfliktov v subalternih državah in s tem pojav potencialnih novih humanitarnih intervencij. Tako lahko potrdimo tudi zastavljeno tezo, da je koncept humanitarnih intervencij močno prepleten z odnosom Zahoda do tretjega sveta. Gibbs (Gibbs 2009, 221) zato podaja drugačen pogled na reševanje, pri čemer opozarja, da so humanitarne intervencije in druge oblike vojaškega posredovanja zelo drage, denar, ki se ga porabi v ta namen, pa bi lahko porabili

bolje, na primer za preprečevanje bolezni, odpis dolgov ali za boj proti podnebnim spremembam. Čeprav gre za ugibanja, bi mogoče ohranitev cene kave v Ruandi leta 1989 preprečila boj za zemljo in s tem za preživetje ter posledično omilila rasno sovražnost, ki je privedla do humanitarne katastrofe. Kljub etnični raznolikosti je tudi Jugoslavijo najprej prizadela ekonomska kriza in posledično hudo varčevanje, temu je sledila še politična kriza, s katero so se okrepili nacionalizmi, ki so privedli do postopnega razpada Jugoslavije, nestrpnost pa je prerasla v številne konflikte in vojne. Tudi v primeru Jugoslavije bi lahko odpis dolgov in odsotnost neoliberalnih programov za strukturno prilagajanje morebiti ohranila dostojen življenjski standard in s tem preprečila krepitev vsesplošnega nezadovoljstva, ki je preraslo v nestrpnost med narodi. Čeprav je cilj humanitarnih intervencij vzpostavitev in ohranjanje miru, bi odsotnost vojn Zahodu v resnici prinesla velike spremembe. Med drugim bi manjši proračun za oboroževanje ohromil oboroževalno industrijo, posel bi izgubile številne varnostne službe in podjetja, ki delujejo na kriznih območjih, pod vprašaj bi prišla tudi vloga vojske in konec koncev vloga zveze NATO. Poleg tega bi Zahod izgubil potencialne sovražnike, kar bi otežilo tudi upravičevanje nujnosti izvoza demokracije in drugih zahodnih vrednot. Odsotnost ekonomskih kriz bi na drugi strani pod vprašaj postavila še številne mednarodne institucije, kot sta Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad, vse to pa bi posledično zmanjšalo moč in vpliv Zahoda (na čelu z ZDA) nad tretjim svetom. Zahod tako nujno potrebuje šibke države v tretjem svetu, saj je v kriznem stanju nedvomno lažje vzpostavljati in ohranjati svoj politični in ekonomski vpliv, kot v močnih in suverenih državah. In če je na terenu za dosego cilja ključna vojaška sila, pa so doma ključni mediji, prek katerih s pomočjo propagande politične elite širijo ideologijo, s katero postane humanitarno posredovanje v določenih primerih ne le pravica, ampak dolžnost. Ker se večje, močnejše in agresivnejše države, ki so ključni akterji v humanitarnih intervencijah, v prihodnosti ne bodo zlahka odpovedale svoji moči in vplivu, lahko zaključimo, da vodi koncept humanitarnih intervencij v izgradnjo koncepta humanitarnega imperializma.

Ključna vprašanja, ki ostajajo odprta, so povezana z vprašanjem, kako se bo v prihodnosti spreminjala geopolitična karta sveta. Bodo ZDA svojo vlogo glavne velesile ohranjale prek humanitarnih intervencij, izvoza demokracije in vojne proti terorizmu, ali bodo našle nov mehanizem za dosego svojih ciljev? Dejstvo je, da se ZDA ne bodo zlahka odpovedale svojemu monopolu vojaške moči in tudi vpliv močnih korporativnih lobijev ne bo zlahka izpuhtel. Iz tega sledi, da bodo ZDA težko pristale na oblikovanje kakršnihkoli

mednarodnih institucij ali teles, v katerih bi bile moči enakomerno razporejene, prav tako pa je vprašljiva tudi demokratizacija obstoječih mednarodnih organizacij. Čeprav številna nova gibanja, množični protesti in vstaje po svetu izražajo pozive k spremembam in tako prinašajo upanje, da bo do njih prišlo od »spodaj navzgor«, bo za doseg tega potrebno spremeniti številne konstrukte družbene realnosti. Prepričanja, da je globalizacija neizogibna in nepovratna, da zanjo ni nihče odgovoren, da ta koristi vsem ter da spodbuja širitev demokracije po svetu, so tako del ideologije, ki jo vladajoče elite uspešno širijo med ljudi. »Neoliberalni portret globalizacije kot nekakšne naravne sile, kot sta vreme in gravitacija, omogoča globalistom, da lažje prepričajo ljudi, da se morajo prilagoditi disciplini trga« (Steger v Bruner 2006, 168). Pravila igre, ki so del globalizacije torej niso nekaj naravnega in ne drži, da zanje ni nihče odgovoren. To dokazuje že vloga Bretton-Woods institucij, ki so imele in imajo veliko vlogo pri določanju pravil na svetovnem trgu. Ker gre pri kapitalizmu, ki se je širil z globalizacijo po svetu, le za manifestacijo kapitalizma, ta državam tretjega sveta ne omogoča enakih možnosti, poglobljanje prepada med bogatimi in revnimi pa dokazuje, da globalizacija ne koristi vsem. Čeprav ne moremo zanikati pozitivnih posledic, ki jih je prinesla globalizacija, pa nanjo in na vse, kar ta prinaša, ne bi smeli gledati kot na nekaj samoumevnega. Na drugi strani pa je vprašanje, ali bo v prihodnosti vlogo glavne velesile prevzela kakšna druga država. Evropske države se trenutno ukvarjajo s svojimi finančnimi in političnimi težavami, zato je težko verjeti, da bi lahko kakorkoli ogrozile ZDA. Čeprav kot možnost vedno ostaja Rusija, ki je v večini primerov na nasprotnem bregu kot ZDA, pa velja Kitajska za trenutno gospodarsko najbolj rastočo državo in s tem državo, ki bi lahko po mnenju številnih najverjetneje ogrozila ZDA. Hussain se v članku Zakaj bi lahko bila Kitajska boljša velesila?¹⁵ sprašuje, ali bi lahko bila Kitajska bolj odgovorna, manj nasilna in bolj konstruktivna velesila kot ZDA, saj ta nasprotno od ZDA nima zgodovine osvajanja in podrejanja prebivalcev daljnih dežel. »Čeprav je imela svoj delež lokalnih konfliktov, v njeni zgodovini, tudi skozi več stoletij, ko je bila na vrhuncu svoje zgodovinske moči, ne moremo najti ničesar, kar bi bilo primerljivo z industrijskim izkoriščanjem in množičnimi umori, ki so značilni za zahodni kolonialni projekt« (Hussain 2013). Hussain ne zanika interesov kitajske politike, vendar gleda na njen odkriti pragmatizem kot na osvežujočo alternativo cinični in manipulativni retoriki moraliziranja zahodnih sil in dodaja, da so »plitve obtožbe kitajskega kolonializma v Afriki (na podlagi kitajskih poslovnih naložb v regiji) bolj plod zahodnih strahov pred kitajsko oblastjo, kot legitimna zaskrbljenost glede afriške samoodločbe«

¹⁵ Aljazeera, 25. junij 2013.

(Hussain 2013). Če bo Kitajska nadaljevala s svojo uspešno politiko »mirne rasti« in poleg tega nadaljevala z uresničevanjem reform, bo po mnenju Hussaina ostala dobrodošel igralec v globalnih zadevah in odgovoren model za preostale ambiciozne svetovne sile. Vprašanje je le, ali se bodo ZDA pripravljene odpovedati svoji hegemoniji.

10 LITERATURA

1. Afoaku, Osita G. 2000. U.S. foreign policy and authoritarian regimes: Change and continuity in international clientelism. *Journal of Third World Studies* 17 (2): 13–40.
2. Ayoob, Mohammed. 2010. Making Sense of Global Tensions: Dominant and Subaltern Conceptions of Order and Justice in the International System. *International Studies* 47 (2–4): 129–141.
3. Baxter, John. 1999. Is the UN an alternative to 'humanitarian imperialism'? *International Socialism*. 85 (2). Dostopno prek: <http://www.marxists.org/history/etol/newspape/isj2/1999/isj2-085/baxter.htm> (31. marec 2008).
4. Blum, William. 2006. *Rogue State: A Guide to the World's Only Superpower*. London: Zed Books Ltd.
5. Boettcher, William A. 2004. Military Intervention Decisions Regarding Humanitarian Crises: Framing Induced Risk Behavior. *Journal of Conflict Resolution* 48 (3): 331–355.
6. Bolechow, Bartosz. 2005. The United States of America Vis-à-Vis Terrorism: The Super Power's Weaknesses and Mistakes. *American Behavioral Scientist* 48 (6): 783–794.
7. Bricmont, Jean. 2006. *Humanitarian Imperialism Using Human Rights to Sell War*. New York: Monthly Review Press.
8. Bruner, M. Lane. 2006. Norm Revolutions and World Order. *Rhetoric & Public Affairs* 9 (1): 153–172.
9. Chalk, Frank, Romeo Dallaire, Kyle Matthews, Carla Barqueiro in Simon Doyle. 2010. *Mobilizing the will to intervene: Leadership to Prevent Mass Atrocities*. London: McGill-Queen's University Press.
10. Chesterman, Simon. 2002. Legality Versus Legitimacy: Humanitarian Intervention, the Security Council, and the Rule of Law. *Security Dialogue* 33 (3): 293–307.
11. Chomsky, Noam. 1994. *Humanitarian intervention*. Dostopno prek: <http://www.chomsky.info/articles/199401--02.htm> (3. april 2008).

12. --- 2008. Humanitarian Imperialism: The New Doctrine of Imperial Right. *Monthly Review* 60 (4): 22–50.
13. Cohen, Jean L. 2006. Sovereign Equality vs. Imperial Right: The Battle over the "New World Order". *Constellations* 13 (4): 485–505.
14. Conlon, Justin. 2004. Sovereignty vs. Human Rights or Sovereignty and Human Rights? *Race&Class* 46 (1): 75–100.
15. *Deklaracija o načelih mednarodnega prava o prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami v skladu z Ustanovno listino Združenih narodov - Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations*. 1970. Dostopno prek: <https://docs.google.com/viewer?url=http%3A%2F%2Fcil.nus.edu.sg%2Frp%2Ffil%2Fpdf%2F1970%2520Declaration%2520on%2520Principles%2520of%2520International%2520Law%2520Concerning%2520Friendly%2520Relations-pdf.pdf> (8. december 2011).
16. Eagleton, Terry. 1991. *Ideology: an introduction*. London: Verso.
17. Estulin, Daniel. 2010. *Gospodarji senc*. Mengeš: Založba Ciceron.
18. Gibbs, David N. 2009. *First Do No Harm: Humanitarian Intervention and the Destruction of Yugoslavia*. Nashville: Vanderbilt University Press.
19. Gowing, Nik. 1997. *Media Coverage: Help or Hindrance in Conflict Prevention?* Dostopno prek: <http://carnegie.org/fileadmin/Media/Publications/PDF/Media%20Coverage%20Help%20or%20Hindrance%20in%20Conflict%20Prevention.pdf> (20. november 2011).
20. Hawkins, Virgil, 2003. Measuring UN Security Council Action and Indication in the 1990s: Lessons for Africa *African Security Review* 12 (2). Dostopno prek: <http://www.iss.co.za/pubs/asr/12No2/E1.html> (12. avgust 2011).
21. Huntington, Samuel. 1999. The lonely superpower. *Foreign affairs* 78 (2): 35–49.
22. Human Rights Watch. 2004. *Leave None to Tell the Story: Genocide in Rwanda*. Dostopno prek: <http://www.hrw.org/legacy/reports/1999/rwanda/rwanda0399.htm> (8. april 2013).
23. Hussain, Murtaza. 2013. *Why China might be a better superpower*. Dostopno prek: <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/06/201362584334716870.html> (26. junij 2013).

24. Jakobsen, Peter Viggo. 2000. Focus on the CNN Effect Misses the Point: The Real Media Impact on Conflict Management is Invisible And Indirect. *Journal of Peace Research* 37 (2): 131–143.
25. Rieff, David. 2002. *A Bed for the Night: Humanitarianism in Crisis*. New York: Simon & Schuster paperbaks.
26. Kiely, Ray. 2005. Globalization and Poverty, and the Poverty of Globalization Theory. *Current Sociology* 53 (6): 895–914.
27. --- 2010. *Rethinking Imperialism*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
28. Klein, Naomi. 2010. *Doktrina šoka: Razmah uničevalnega kapitalizma*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
29. Macklem, Patrick. 2008. Humanitarian Intervention and the Distribution of Sovereignty in International Law. *Carnegie Council for Ethic in International Affairs* 22 (4): 369–393.
30. McKoy, Michael K. in Miller Michael M. 2012. The Patron's Dilemma: The Dynamics of Foreign-Supported Democratization. *Journal of Conflict Resolution* 56 (5): 904–932.
31. Mednarodna komisija za intervencijo in državno suverenost. 2001. *The Responsibility to protect* Dostopno prek: <https://docs.google.com/viewer?url=http://www.iciss.ca/pdf/Commission-Report.pdf>, (13. december 2010).
32. Mednicoff, David M. 2006. Humane wars? International law, Just War theory and contemporary armed humanitarian intervention. *Law, Culture and the Humanities* 2 (3): 373–398.
33. Montiel, Cristina Jayme in Shah Ashiq Ali. 2008. Effects of Political Framing and Perceiver's Social Position on Trait Attributions of a Terrorist/Freedom Fighter. *Journal of language and Social Psychology* 27 (3): 266–275.
34. Nardin, Terry. 2005. Humanitarian Imperialism: Response to »Ending tyranny in Iraq«. *Ethics & International Affairs* 19 (2): 21–26.
35. Nord Lars W. in Jesper Strömbäck. 2006. Reporting more, Informing less: A comparison of the Swedish media coverage of September 11 and the wars in Afganistan and Iraq. *Journalism* 7 (1): 85–110.
36. Oliver, Michele in Chusi Neema. 2009. Intervention in African conflicts by The United Nations Security Council. *Strategic Review for Southern Africa* 31 (1): 1–18.
37. Rodriguez-Carballeira, Alvaro in Javaloy Federico. 2005. *Conflict Management and Peace Science* 22 (3): 201–216.

38. Tesón, Fernando R.. 2006. Eight Principles for Humanitarian Intervention. *Journal of Military Ethics* 5 (2): 93–113.
39. The Group of 77. 2000. *Foreign Ministers in Havana call for democratization of United Nations, enlargement of Security Council*. Dostopno prek: http://www.g77.org/summit/presrelease_041200e.htm (12. november 2012).
40. Thussu, Daya Kishan. 2000. Legitimizing 'Humanitarian Intervention'?: CNN, NATO and the Kosovo Crisis. *European Journal of Communication* 15 (3): 345–361.
41. *Ustanovna listina Združenih narodov*. 1945. Dostopno prek: <http://www.unaslovenia.org/dokumenti/ulzn> (14. december 2010).
42. Wolff, Jonas in Wurm Iris. 2011. Towards a theory of external democracy promotion. A proposal for the theoretical classification. *Security Dialogue* 42 (1): 77–96.
43. Wolfgram, Mark A. 2008. Democracy and Propaganda: NATO's War in Kosovo. *European Journal of Communication* 23 (2): 153–171.
44. Yazdani, Enayatollah. 2007. US Democracy Promotion Policy in the Central Asian Republics: Myth or Reality? *International Studies* 44 (2): 141–155.